

AISCHYLOS

LASKAVÉ BOHYNĚ

(Eumenidy)

Ú V O D

Přestože po vraždě krále Agamemnona hrozila Apollónova věštírna útoky “Erínyjí, jež povstávají z otcovské krve”, pokud nebude zločin pomstěn, Orestova matkovražda tato strašlivá podsvětní božstva nikterak nezklidnila. Princip vzájemné odplaty, podle něhož pachatel musí vždy za svůj čin spravedlivě trpět, se již v závěru *Úlitby mrtvému* začal obracet v Orestův neprospěch.

Orestés si byl sice vědom problematičnosti svého činu, vykonat jej však musel, pokud si neměl znepřátelit bohy. Tím ovšem vyvolal zášť “zuřivých psic matky”. Dostal se tak do podobně paradoxní situace, jako Agamemnón před vyplutím k Tróji, který se dopustil bezbožnosti tím, že uposlechl Artemidinu věštbu. Apollón, na jehož výzvu Orestés koneckonců jednal, však svého chráněnce neznal, a na pozadí etického konfliktu člověka se tak poprvé odhalil hluboký rozpor uvnitř božského světa. Vstupem černých zakrvácených Erínyjí do posvátného prostoru Apollónova chrámu se olympští Diovi potomci poprvé s úžasem ocitli tváří v tvář bytostem, jež svou “nectěnou úlohu” dosud vykonávaly “odděleny od bohů, ve slizu beze slunce”, a s nimiž je dosud nepojil ani “společný host u stolu”. Úcta k Orestovi nakonec přiměje Apollóna, aby Athéniným prostřednictvím přistoupil na dialog s těmito dcerami Noci a “dobytkem bez pastýře, který nemá v lásce žádný bůh”. Athénino slušné zacházení přesvědčí i Erínyje, zvyklé každému odplácet zaslouženou mincí, aby ji uznaly za prostředníka v tomto sporu.

Podobně jako se konflikt v božském světě odhalil teprve skrze etické dilema člověka, ani jeho řešení se neobejde bez lidské účasti. Athéna svolá radu “těch nejlepších” ve své obci, aby na základě rovnocenného dialogu sporných stran rozhodli spor hlasováním. Spravedlnost tak poprvé není v rukou (bohem vyslaného) mstitele, ale hledá se v dialogu, do něhož nevstupují jen lidé, ale samy protichůdné aspekty božského světa. Ani řešení konfliktu však není záležitostí pouze lidskou. Lidská porota hlasuje těsnou většinou v Orestův neprospěch, ale Athénin zásah hlasování vyrovná, a konflikt tak poprvé během trilogie skončí s nerozhodným výsledkem, bez vítězů a poražených. Pro Oresta takový výsledek znamená, že jako první člověk Erínyjím “vyklouzl ze sítí” a je zproštěn viny.

Příběh tím však nekončí. Nemá-li být nový způsob hledání spravedlnosti, založený bohyní na Athénském Areopagu, na úkor poražených Erínyjí, a vystavit tak celou zemi jejich hněvu, musí jim Athéna nabídnout čestné místo v rámci nového právního řádu a přesvědčit je, že toto vítězství, dosažené spoluprací božských sil a moudrého lidského úsudku, neznamena jejich porážku. Teprve když Erínyje uznají, že nový právní řád není v rozporu s odvěkým principem spravedlivé odplaty, jsou ochotné stát se všeobecně uznávanou záštitou obecního blahobytu. Toto Athénino vítězství v závěru trilogie, k němuž dospěla s pomocí vševědoucího Dia, “třetího Zachránce, jenž všechno určuje”, i bohyně Osudu, se tak snad poprvé od počátku světa stává vítězstvím beze zla.”

Laskavé bohyně¹

[Prolog]

VĚŠTKYNĚ²

První mezi božstvy vzdávám touto modlitbou poctu
prvotní věstkyni Zemi; a po ní Themidě,
která jako druhá seděla v této matčině
věštírně, jak se vypráví.³ Jako třetí
⁵v pořadí, s jejím svolením, bez násilí proti komukoliv,⁴
se [v ní] usadila další dcera Země, Títánka
Foibé,⁵ a ta [ji] jako dárek k narození⁶ darovala
Foibovi. Od Foibé má odvozeno své jméno.
A poté co opustil délské jezírko a skálu⁷
¹⁰a přistál k pobřeží Pallady, kam jezdí mnoho lodí,⁸
šel do této země, do parnaského sídla.⁹
S velikými poctami jej doprovázeli
a dělali mu cestu Héfaistovi synové, kteří
krotili zemi, jež byla [dosud] divoká.¹⁰
¹⁵A po jeho příchodu mu jaksepatří vzdal čest lid
i vládce u kormidla této země, Delfos.
A Zeus jeho mysl nadal inspirovaným uměním¹¹
a posadil ho jako čtvrtého věštce na tento stolec.¹²
Loxiás je tedy věštcem Dia, svého otce.¹³
²⁰To jsou bohové, s nimiž v modlitbách začínám.
Palladě “před chrámem” také vzdávám slovy úctu,¹⁴

¹ Řecký název tragédie, *Eumenides*, je kulticky doložené eufemistické označení Erínyjí, tj. “zuřivých”, které lze překládat “laskavé” (dosl. dobromyslné, příznivě nakloněné, blahovolné) bohyně. Nevíme jistě, zda Aischylos sám hru takto nazýval, slovo Eumenidy se v ní ani jednou neobjevuje (srv. ale 774). Podle helénistického editora hry však v jejím závěru skutečně dochází k proměně Erínyjí v Eumenidy, a snad se to týká chybějící pasáže za v. 1027. Jisté je, že Aischylos ztotožňuje obrácené Erínyje s bohyněmi zvanými Semnai, tj. vznešené, jež byly uctívány v blízkosti athénské Areopagu (odkazy in: Sommerstein, s. 10); ve v. 1040 tak činí výslovně. Není vyloučeno, že ztotožnění Erínyjí a “Vznešených” je Aischylova invence.

² Jedná se o Pýthii, Apollónovu věstkyni v Delfách, která v extatickém vytržení tlumočila Apollónovy věštby. Při věštění byla posazena na trojnožce uvnitř chrámu, v místnosti zvané *adyton*. Její věštby poslouchali vykladači, kteří je překládali do srozumitelné řeči. Aischylova Pýthie je už stařena (38), v chrámu patrně slouží od dívčích let (věstkyně musela být pannou).

³ Themis je podle Hésioda (*Theogonie* 135) jednou z nejstarších bohýň, dcera Úrana a Gé, s níž byla někdy ztotožňována (srv. např. Aisch. *Prom.* 209–10).

⁴ Aischylos se zde zřejmě vymezuje vůči tradici, podle níž Apollón získal delfskou věštírnu zápasem proti hadovi nebo některé ze svých předchůdkyň (odkazy uvádí Sommerstein, ad loc.).

⁵ Podle Hésioda (*Theog.* 404–6) byla Foibé matkou Létó, matky Apollónovy.

⁶ Jaké dávali příbuzní novorozenatům, když je poprvé viděli, na slavnosti, při níž se dítěti dávalo jméno.

⁷ Na ostrůvku Délos se Apollón dle tradice narodil. Skalou je míněna dominantna ostrova hora Kynthos, jezírko, u něhož Léda Apollóna porodila, je k vidění dodnes.

⁸ Tj. do athénské přístavu. Pallas je přízvisko Athény.

⁹ Tj. do Delf (kraj Fókis, gen. -idy), na úpatí Parnasu.

¹⁰ Nezkrocená, nezkultivovaná. Srv. 803 a pozn. k 988.

¹¹ Dosl. uměním, v němž je bůh (*en-theos*), tj. věšteckým. Srv. *Ag.* 1209.

¹² Tj. trojnožku, na níž seděla Pýthie při svém věšteckém vytržení.

¹³ Emfatická pozice slova “otec” je stejná jako v řečtině. Zatímco dosavadní bohyně dědily své věštebné schopnosti po mateřské linii, Apollón je první, kdo je přijal od otce.

a poctívám nymfy, kde je skalnatá Kórycká
dutina,¹⁵ oblíbená ptáky, příbytek bohů.
Ta oblast patří Bromiovi,¹⁶ nezapomínám,
²⁵od těch dob, kdy bůh velel Bakchám,
když na Penthea ušil smrt jako na zajíce.¹⁷
A volám proudy Pleistu¹⁸ a mocného
Poseidóna¹⁹ a naplňujícího²⁰ nejvyššího Dia,
načež jdu usednout na stolec jako věstkyně.²¹
³⁰Ať mi teď dají uspět ze všech mých předchozích vstupů
daleko nejlépe! A jsou-li přítomni nějakí Řekové,
ať jdou ve vylosovaném pořadí, jak je zvykem.
Neboť věštím tak, jak vede bůh.²²

Ach děsné popsát, děsné na vlastní oči vidět
³⁵to, co mne vyhnalo zpátky z Loxiova domu,
tak, že ztrácím síly a nemohu stát zpříma.
Běžím rukama, nikoli rychlostí nohou.²³
Vyděšená stařena není nic, je jako dítě.²⁴
Kráčím do vnitřní komnaty²⁵ s mnoha stuhami²⁶
⁴⁰a vidím u omfalu²⁷ muže poskvrněného před bohy
posazeného na způsob prosebníků, jemuž z rukou
kape krev, má u sebe meč čerstvě
vytažený [z rány]²⁸ a vysokorostlou olivovou ratolest
moudře ověncenou dlouhou stříží,²⁹
⁴⁵běloskvoucí vlnou, abych to řekla jasně.
A před tímto mužem podivuhodná trupa
spících žen posazených na stolicích.

¹⁴ Stejně sloveso jako v 1 (srv. strukturu prologu v *Ag.*). Pallas před chrámem (*Pro-naia*) je Athéna uctívaná v Delfách poblíž Apollónova chrámu.

¹⁵ Tj. jeskyně. Slovo ale typicky označuje břišní (nebo jinou tělesnou) dutinu. Stejně nekoherentní syntax je i v řečtině.

¹⁶ Tj. Dionýsovi. Přízvisko souvisí s *bremó*, tj. rvát, hluchet. Souvislost Kórycké jeskyně s Dionýsem je nejasná. Podle jedné moderní hypotézy (Kerényi) by mohlo jít o jeskyni božího narození (srv. popis jeskyně jako “dutiny”). Z jeskyně je vidět vrcholek Kithairónu, na němž mainady pořádaly své zimní orgie.

¹⁷ Pentheus byl Thébský král, kterého na Kithairónu roztrhaly Bakchy. “Ušil” srv. *Ag.* 1604. Možná je tu v pozadí obraz sítě nebo osidel. Orestés bude rovněž pronásledován jako lovná zvěř (srv. zejm. 500).

¹⁸ Delfská řeka.

¹⁹ Poseidón měl oltář přímo v Apollónově svatyni. Podle některých tradic patřila věštírna v dávných dobách jemu, společně se Zemí (Paus. 10.24.4; 10.5.6).

²⁰ Řec. *teleios*, kultické přízvisko, které snad znamená “naplňující modlitby”, ale i “ten, který vše přivádí k příslušnému cíli, završení”. Srv. *Ag.* 973, kde toto přízvisko překládám “mocný”. K *telos* srv. pozn. k *Ag.* 974.

²¹ Ozvuk 18. Věstkyně stojí před chrámem a chystá se vstoupit dovnitř.

²² Čtyřikrát během prologu je slovo “bůh” nebo “bohové” na konci verše: 1, 20, 25, 33. Pýthie odchází do chrámu a jeviště je nakrátko prázdné (v řecké tragédii věc nevídaná). Po chvíli opět vychází, zřejmě po čtyřech (viz pozn. k 37).

²³ Podle většinového výkladu tato věta znamená, že Pýthie vyšla z chrámu po čtyřech. Dalo by se ale vykládat i ve smyslu: neběží mi nohy, ale ruce, tj. třesou se mi (Lloyd-Jones).

²⁴ Srv. *Ag.* 74–82.

²⁵ Tj. do adyta.

²⁶ Výzdoba posvátného prostoru.

²⁷ Omfalos je “pupek světa”, kulatý zdobený kámen, který byl zřejmě v adytu Apollónovy svatyně.

²⁸ Tj. s čerstvou krví.

²⁹ V řeč. je velmi nezvyklé, možná lokálně terminologické, označení pro vlnu.

Spíš než žen bych ale řekla Gorgon.³⁰
 Ani k podobě Gorgon bych je ale nepřirovnala,
⁵⁰už jsem jednou viděla na obrázku ty, jež Fíneovi
 odnášely hostinu.³¹ Tyhle jsou ovšem na pohled
 bez křídel a černé, s veskrze hnusnými³² projevy,
 odfrkují³³ v poryvech, k nimž není radno se přiblížit,
 a s očí vylévají nenávistný proud.³⁴
⁵⁵A ten oděv se nesluší nosit
 ani k sochám bohů ani do příbytků lidí.
 Nespatřila jsem [dosud] nikoho z rodu této společnosti
 a [nevím], která země se pyšní, že bez úhony
 odkojila toto pokolení, aniž by pak pro tu námahu naříkala.³⁵
⁶⁰Vše další už si musí vzít na starost sám
 pán tohoto domu, velkomocný Loxiás.³⁶
 On je jasnovidný lékař³⁷ a věstec,
 který domům druhých přináší očistu.³⁸

ORESTÉS³⁹

⁸⁵Vládce Apollóne, ty víš, jak být spravedlivý.
 Jelikož to znáš, uměj také projevit starost.⁴⁰
⁸⁷Na tvou moc⁴¹ konat správně se lze spolehnout.

APOLLÓN

⁶⁴Nezradím tě,⁴² budu až do konce⁴³ jako tvůj strážce
⁶⁵blízko při tobě, byť [budu] daleko od tebe,⁴⁴
 a na tvé nepřátele nebudu měkký.
 Vidíš, jak jsou ty šílené [bytosti] přemoženy?
 Upadly do spánku, ty odpudivé⁴⁵ panenské

³⁰ Srv. *Cho.* 1048–50. Pokouším se napodobit zvukovou paralelu v začátku obou veršů: 47: *heu-dej gy-naj-kón...* 48: *ú-toj gy-naj-kás...*

³¹ Tj. Harpyje, ptačí ženy, které přepadaly své oběti při jídle a jídlo jim sežraly nebo pokálely, přičemž šířily odporný zápach. Takto obtěžovaly zejména slepého thráckého věstce Fínea, dokud je nezahnali Argonauté. Věta je syntakticky poněkud inkohereční a podle některých vypadl jeden verš. Podle Schützovy rekonstrukce (sledující výklad scholiasty) by se četlo: *ale ani k Harpyjím, neboť ty měly křídla, // když jsem je jednou viděla na obrázku, jak Fíneovi...* Není ale vyloučeno, že je inkoherence Pýthiiny řeči záměrná.

³² Nechutnými, způsobujícímu nevolnost. Na tragédii nezvykle expresivní slovo.

³³ Další expresivní a pro tragédii neobvyklé slovo.

³⁴ Tj. krev. Srv. *Cho.* 1058.

³⁵ Srv. *Ag.* 53. Věta je syntakticky inkohereční, což podtrhuje hovorový charakter řeči staré věstkyně. V druhé části souvětí jsou zhuštěny dvě různé výpovědi. Věstkyně 1. nikdy nikoho podobného neviděla, 2. neví, která země takové tvory odkojila, 3. pochybuje, že se tak stalo bez úhony pro tuto zemi a následné lítosti pro tu námahu.

³⁶ Srv. *Cho.* 269.

³⁷ Jako v *Ag.* 1622.

³⁸ A tudíž snad dokáže očistit i svůj vlastní dům. Závěrečné slovo věstkyně postihuje klíčový motiv třetí části.

³⁹ Následující trojverší je v rkp. za v. 84. Upravuji podle Burgese (1822, z nových West, Sommerstein; proti např. Page, Lloyd-Jones).

⁴⁰ Ozvuk 60 (v řečtině 61).

⁴¹ Ozvuk 61 (velko-mocný).

⁴² Srv. *Cho.* 269.

⁴³ Konec: řec. *telos*. Srv. 28.

⁴⁴ I když nebudu přítomen osobně (což Apollón bude během soudu v Athénách), budu tě ochraňovat na dálku. Verš je vystaven na paradoxu, v řečtině má pouze pět slov: blízko při-tobě-stojící, byť daleko od-tebe-stojící.

⁴⁵ Odpudivé: etym. “na něž si člověk uplivne”.

stařeny, letité dívky, s nimiž by se nechtěl stýkat⁴⁶
⁷⁰nikdy žádný bůh, člověk ani zvíře,
 pro zlo se už zrodily, neboť zlá
 je temnota, kterou obývají, podzemní Tartaros,
 nenávidí je lidé i olympští bohové.
 Přesto⁴⁷ ale uteč a neumdlévej:
⁷⁵budou tě honit až do dalekých končin pevniny,
 dlouhými kroky stále půjdou po toulavých stopách celé země,⁴⁸
 i za moře a ostrovní oblasti.⁴⁹
 A nevyčerpej se starostí o tento
 namáhavý úkol,⁵⁰ běž do Palladina města
⁸⁰a posad' se [jako prosebník] s náručí kolem prastaré sochy.⁵¹
 A tam budeme mít soudce tohoto případu a okouzující
 slova,⁵² s jejichž pomocí nalezneme způsob,⁵³
 jak tě provždy zbavit těchto útrap.⁵⁴
⁸⁴Byl jsem to já, kdo tě přesvědčil, abys zabil matku.⁵⁵
⁸⁸Pamatuj – ať strach nepřemůže tvou mysl!
 A ty, vlastní pokrevní bratře ze společného otce,⁵⁶
⁹⁰Herme, buď na stráž a věrný svému přízvisku
 buď průvodcem⁵⁷ a pastýřem⁵⁸ tohoto mého
 prosebníka.⁵⁹ Neboť Zeus ctí důstojnost těchto vyhnanců,⁶⁰
 kteří se vydávají k lidem pod vedením příznivého osudu.⁶¹

PŘÍZRAK KLYTAIMÉSTRY

No jen spěte! Hej, hej! Co s vámi, když tak spíte?

⁹⁵Takovou ostudu mám kvůli vám
 mezi ostatními mrtvými! Neustávají výčitky
 mezi zesnulými za to, koho jsem zabila,

⁴⁶ Slovo má spíše sexuální konotace, může ale znamenat i společenský styk či soužití.

⁴⁷ Ačkoli teď spí.

⁴⁸ Tj. po stopách, které budeš na celé zemi zanechávat při svém bloudění.

⁴⁹ Přesněji: oblasti obklopené vodou (Lloyd-Jones: seagirt).

⁵⁰ Namáhavý úkol: řec. *ponos*, dřina, útrapa apod.

⁵¹ Tj. dřevěné sochy Athény. Srv. 259; 409.

⁵² Srv. 886.

⁵³ Řec. *méchané*: srv. pozn. k Ag. 1530.

⁵⁴ Srv. Ag. 1. Oba verše končí téměř identicky: Ag. 1: ... *tón d a-pal-la-gén po-nón*; Eum. 83: *tón d a-pal-la-ksaj po-nón*.

⁵⁵ V rkp. následuje Orestova replika přesunutá zde za 63.

⁵⁶ Slovo "otec" opět na konci verše. Otec je tím, kdo spojuje tyto spiklence; matky mají oba bratři odlišné.

⁵⁷ "Průvodce" je nejběžnější Hermovo epiteton.

⁵⁸ Tj. opatrovníkem. Průvodce: řec. *pompajos*; pastýř: řec. *pojmajón*.

⁵⁹ Není nutné, aby byl Hermés osobně na scéně, a soudobí vykladači většinou soudí, že na scéně není.

⁶⁰ Řec. *ek-nomos*, dosl. ty, kdo jsou mimo (*ek*) zákon (*nomos*); srv. angl. outlaw (Lloyd-Jones). O přesný význam tohoto ojedinělého slova se ale vedou spory. Podle scholiasty je *eknomos* totéž co prosebník.

⁶¹ Dvojverší podle všeho jedinečně vyjadřuje paradoxní povahu Diova božího působení. Výraz "ctihodný vyhnanec" je sám o sobě paradoxní, neboť vyhnancem je zpravidla ten, kdo se zprotivil zákonu (zde dosl. *ek-nomos*), a tudíž Spravedlnosti, která je, jak víme, Diovou dcerou (srv. např. Cho. 949 n.). Apollón se však dovolává úlohy Dia jako ochránce prosebníků: zločinci prosící o odpuštění mají před Diem svou ctihostnost, zvláště když se chtějí vrátit zpět do lidského společenství a osud jim přeje (tj. snad jestliže mají zastání u některého z bohů, jako právě Orestés). Některými rysy to připomíná židovsko-křesťanskou představu božího milosrdenství, zdá se však, že u Aischyla je boží milosrdenství podmíněno "příznivým osudem". (Méně pravděpodobný výklad, při odlišné interpunkci, navrhuje Sommerstein).

potloukám se beze cti. Prohlašuji před vámi, že
mi tam dávají obrovskou vinu.
¹⁰⁰Tak strašné věci jsem vytrpěla od svého nejbližšího,
a žádný bůh se kvůli mně nezlobí,
přestože mne podřezaly⁶² ruce matkovraha!
¹⁰³Podívejte ve svém srdci na ty rány!⁶³
¹⁰⁶Kolik jste se toho od mne nalízaly!
Úlitby bez vína, útěchu, jež neopíjí,⁶⁴
a vznešené noční hostiny na krbovém ohni
jsem obětovala, v hodinu, jež nepatří žádnému z bohů.⁶⁵
¹¹⁰A tohle všechno je, jak vidím, pošlapáváno,⁶⁶
on utekl a zmizel jako kolouch,
snadno vyskočil přímo zprostředka
síti⁶⁷ a dosyta se vám vyšklebil.
Poslouvejte, v tom, co jsme řekla, jde o celou
¹¹⁵mou bytost! Proberte se, podsvětní bohyně!
Já, Klytaiméstra, vás teď ve snu volám!

SBOR
(zaskučení)⁶⁸

KLYTAIMÉSTRA
No jen skučte!⁶⁹ Muž vám prchnul a zmizel pryč!
Prosebníci nejsou bez přátel!⁷⁰

SBOR
¹²⁰(zaskučení)

KLYTAIMÉSTRA
Jste příliš ospalé a nemáte slitování nad utrpením!
Orestés, vrah mne, své matky, zmizel!

SBOR
(zasténání)

KLYTAIMÉSTRA
Sténáte, jste ospalé. Vstávejte, rychle!
¹²⁵Co jiného je vám určeno než způsobovat škodu?⁷¹

⁶² Termín, který se používá v souvislosti s porážkou obětovaného dobytka.

⁶³ Klytaiméstra oslovuje spící Erínye a proto se obrací k jejich srdci (nitru, duchu apod.) jako snový obraz. Následuje dvojverší, které s některými editory vynechávám coby poznámku na okraji, která se do textu dostala nedopatřením: *“Neboť když mysl spí, její oči svítí, // ve dne je však osud lidem nevýzpytný.”*

⁶⁴ Dosl. střízlivá, tj. voda, mléko, med bez příměsi vína, úlitby, které “utišují”, “konejší” (srv. Cho. 15).

⁶⁵ Snad míněno: olympských. Srv. Ag. 637 + pozn.

⁶⁶ Srv. pozn. k Ag. 948.

⁶⁷ Poprvé v Oresteii, kdy někdo uniká ze sítě. Jedná se zde o lovné sítě na vysokou zvěř.

⁶⁸ Zde máme jeden z mála případů (zřejmě) původních režijních poznámek.

⁶⁹ Jako v 94.

⁷⁰ Text je porušený a nesrozumitelný; čtu podle Doddsovy úpravy (Král a spol. čtou zřejmě podle úpravy Weilovy, ve smyslu: [jeho] přátelé nejsou podobní jako ti mí).

⁷¹ Zlo: jako v 71 n. Aliterace na p (*ti soj pe-pró-taj prá-gma plén teu-kchejn ka-ka*) podtrhuje pádnost Kl. řeči.

SBOR
(zasténání)

KLYTAIMÉSTRA
Spánek a únava, schopní spříseženci,
zneškodnili zuřivost děsivé dračice!⁷²

SBOR
(dvojí hlasité zaskučení)
¹³⁰Chyťte, chyťte, chyťte, chyťte! Pozor!⁷³

KLYTAIMÉSTRA
Honíte zvíře ve snu, hafáte⁷⁴ jako
psi, kteří stále myslí jen na krev.
Co děláte? Vstávat! Přemožte únavu,
nenechtejte se umdlívat⁷⁵ spánkem a uvědomte si má muka!
¹³⁵Ať vás zabolí v játrech⁷⁶ oprávněné výčitky!
Jsou jako bodce pro toho, kdo je moudrý.⁷⁷
Vyšlete za ním závan krvavého dechu,⁷⁸
vysušte ho výpary, ohněm svého nitra!
Za ním! Dejte se na druhý hon, a vyprahněte ho!⁷⁹

SBOR
¹⁴⁰Vzbud' se a vzbud' sama druhou jako já tebe.
Spíš? Vstávej a setřes spánek,
podívejme, zda je na té předzvěsti⁸⁰ co pravdy.

[zpěv]
*Strofa 1*⁸¹
I-ju i-jú po-paks!⁸² Utrpěly jsme [újmu], drahé!
Tak mnoho jsem vytrpěla, a vše nazmar!
¹⁴⁵Utrpěly jsme utrpením nezhojným, ó po-poj,
nesnesitelným zlem!⁸³

⁷² Nebo: hadí samice. V řečtině zní dvojverší jak zaříkávadlo: *hyp-nos po-nos te ky-ri-joj syn-ó-mo-taj // dej-nés dra-kaj-nés ek-se-ké-ra-nan me-nos*.

⁷³ Nebo: támhle! Klytaiméstrě se podařilo evokovat Erínyjím sen, v němž se jako lovecká smečka ženou za kořistí. "Pozor" zřejmě zaznívá v okamžiku, kdy spatří zvíře, po jehož stopě běžely.

⁷⁴ Toto pěkné slovo mám od Stiebitze.

⁷⁵ Srv. 74.

⁷⁶ Srv. pozn. k Ag. 432.

⁷⁷ Bodce slouží k pohánění dobytka či koní. "Moudrý": *sófrón* (srv. pozn. k Ag. 181).

⁷⁸ Srv. Ag. 1309.

⁷⁹ Klytaiméstra přirovnává Erínyje ke spalujícímu ohni, zároveň je ale vyzývá, aby z Oresta vysály poslední kapku krve. Po této replice mizí.

⁸⁰ Dosl. předešlé: tj. na snu, v němž Klytaiméstra oznamovala Orestovo zmizení.

⁸¹ Kombinace dochmiů (1., 3. a 4. verš) a jambů (zpívaný jambický trimetr v 2., 5. a 6. verši), podobně jako v Ag. 1136–77. Strofa je rozdělena mezi různé členy sboru (možná podle metrického klíče), antistrofa již působí koherentněji.

⁸² *Po-paks* je zřejmě kolokviální formou běžného *po-pój* (čtení je ovšem rekonstruované, v rkp. je *py-paks*), a připomíná (jako mnohé v *Orestei*) spíše komediální styl. Překládal bych ve stylu heršlus, krucifix apod.

Zvíře vyklouzlo ze sítí a zmizelo!
Přemohl mne spánek a ztratila jsem kořist!

Antistrofa 1

I-jó synu Dia, ty jsi prohnáný!
¹⁵⁰Takový mladíček a roznesl jsi na kopytech stařenské bohyně,
s úctou k prosebníkovi, bezbožníkovi,
krutému k rodičům,
jsi ukradl matkobijce, přestože jsi bůh!
Kdo by na tom mohl vidět něco spravedlivého?

*Strofa 2*⁸⁴

¹⁵⁵Přišla ke mně ze snu výčitka⁸⁵
a udeřila mne jako vozataj⁸⁶
bodcem drženým uprostřed
pod mé srdce, pod má játra,⁸⁷
¹⁶⁰cítím, jak mi surový veřejný bičovatel⁸⁸
způsobuje krutý překrutý mráz.⁸⁹

Antistrofa 2

Takto se chovají ti mladší bohové:⁹⁰
vládnou zcela nad rámec práva.⁹¹
Z trůnu kape krev,⁹²
¹⁶⁵odspodu, od vrchu,⁹³
vidím, jak na pupku země⁹⁴ ulpívá
příšerná poskvrna krveprolití, kterou přijal.⁹⁵

⁸³ Metrické i slovní ozvuky Kassandřiny řeči v Ag. 1100 n. “Nesnesitelný” je v *Oresteii* Aischylovo oblíbené slovo.

⁸⁴ Kombinace jambu a dochmiu. První verš je v jambickém trimetru, následuje dochmius a jamb, třetí verš je dochmius; jamby jsou i ve čtvrtém, pátém a šestém verši, ač v různých rozměrech. Čtvrtý a šestý verš sestává ze samých krátkých slabik s výjimkou poslední (⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ —). Mezi strofou a antistrofou jsou nebyvalé blízké zvukové resonance a gramatické paralely, některá slova se v obou strofách v paralelních pozicích opakují (viz výklad níže).

⁸⁵ Řec.: *e-mojd o-nej-dos eks o-nej-ra-tón mo-lon*. Všimni si také frekvence dvojhlásek: oj, ej, ej.

⁸⁶ Srv. 135 n.

⁸⁷ Řec. *hy-po phre-nas, hy-po lo-bon* (⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ —; srv. 165; *hypo* = pod). “Srdce” je zde překladem řec. *frenes*: jedno z center duševního života (anatomická lokalizace je nejistá), tradičně se překládá “mysl” apod. “Játra” jsou sídlem emocí (srv. Ag. 432), překlad na tomto místě ale není jistý, možná se jedná obecně o vnitřnosti.

⁸⁸ Ve dvou slovech verše je pěkná aliterace a asonance zároveň: *da-i-jú da-mi-jú*.

⁸⁹ Ve strachu nebo žalu se vnitřnosti ochlazují. “Krutý překrutý”: řec. *ba-ry ti pe-ri-ba-ry*.

⁹⁰ Tj. potomci Dia. Erínyje pocházejí ze starší generace božstev: u Aischyla jsou dcerami Noci, což je podle Hésioda jedno z nejstarších božstev vůbec, u Hésioda jsou dcerami Úrana.

⁹¹ Tj. nad rámec toho, co jim právoplatně přísluší. “Právo”: *diké*.

⁹² Jako v Ag. 1428. Trůnem je míněna trojnožka.

⁹³ Dosl. kolem nohou, kolem hlavy, tj. od hlavy až k patě, všude. Řec. *pe-ri po-da, pe-ri ka-ra* (⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ —; srv. 159; *peri* = kolem).

⁹⁴ Tj. *omfalos* (40).

⁹⁵ Mezi verši 160–1 a 166–7 jsou zejména v počátku a v konci blízké paralely. Srv. 160–1: *pa-res-ti mas-tik-to-ros da-i-jú da-mi-jú // ba-ry ti pe-ri-ba-ry kry-jos e-chejn*; 166–7: *pa-res-ti gás tom-pha-lon pros-dra-kejn haj-ma-tón // blo-sy-ron a-ro-me-non a-gos e-chejn*.

Strofa 3⁹⁶

Znečištěním krbu⁹⁷ sám věštec
¹⁷⁰pošpinil vnitřní komnatu,⁹⁸ z vlastního popudu, samozvaně,⁹⁹
proti zákonu bohů poctil co je lidské¹⁰⁰
zničením dávnověkých ustanovení osudu.¹⁰¹

Antistrofa 3

A také *mne* urazil, a jeho nevyprostí;
¹⁷⁵ani kdyby utekl pod zem, nikdy se neosvobodí,
jakožto neočištěný¹⁰² půjde tam, kde¹⁰³ dostane
na hlavu¹⁰⁴ dalšího mstitele.¹⁰⁵

APOLLÓN

Ven! Nařizuji, abyste okamžitě odešly
¹⁸⁰z tohoto domu! Opust'te věštebnou komnatu,
jestliže nechcete obdržet křídlatého blýskavého¹⁰⁶ hada
vyslaného z tětiny vytepané ze zlata¹⁰⁷
a vyvrhnout v bolesti černou pěnu z lidí
při zvracení chuchvalců vysáté krve!¹⁰⁸
¹⁸⁵Nesluší se, abyste se přibližovaly k tomuto domu,
nýbrž [patříte] tam, kde se odsouzencům a obětem
stínají hlavy a vydlobávají oči,¹⁰⁹ kde se mýcením semene
ničí mužnost chlapců,¹¹⁰ kde se mrzačí¹¹¹
a kamenuje,¹¹² kde dlouze skučí a naříkají
¹⁹⁰ti, kdo byli naraženi na kůl!¹¹³ Slyšíte,
v jakých slavnostech máte zálibu,
proč se vás bohové štítí? Všechno na vašem zjevu
o tom svědčí! Takové by měly pobývat
v jeskyni lva chlemtajícího krev,¹¹⁴ a ne mazat

⁹⁶ Jambický trimetr, ve druhém verši dochmíus a aristofanej (— ∪ ∪ — ∪ — —), ve třetím dvakrát dochmíus, ve čtvrtém jamb a klasický dochmíus (∪ — — ∪ — —).

⁹⁷ Tj. domu (běžné pars pro toto), zde ale možná se zvláštní narážkou na věčný oheň v Apollónově svatyni (*Cho.* 1036 n.)

⁹⁸ Srv. 39.

⁹⁹ Řec. *au-to-sy-tos*, *au-to-klé-tos*.

¹⁰⁰ V řeč. jsou slova “bohů” a “lidské” pro potvrzení kontrastu postavena uprostřed verše vedle sebe.

¹⁰¹ Podle těch platí, že pachatel má vždy trpět. “Ustanovení osudu”: *moirai*, tj. Moiry, bohyně osudu (dosl. přiděly, údíly), o nichž bude řeč později (723 n.; 961 n.).

¹⁰² Dosl. prosebník, nyní je však zdůrazněna jeho poskvrněnost.

¹⁰³ Čtení nejisté.

¹⁰⁴ Vyjádření není zcela jasné. Snad jde o obraz osudu, který dopadá člověku na hlavu (srv. Sof. *Oid.* 263 + můj kom. ad loc.).

¹⁰⁵ Podle Aischylových *Prosebnic* 414–6 neunikne ani mrtvý v Hádu před “bohem mstitelem”, který na něj krutě dolehne.

¹⁰⁶ Jasného jako blesk.

¹⁰⁷ Srv. Sof. *Oid.* 204.

¹⁰⁸ Jako v *Cho.* 533.

¹⁰⁹ Většina trestů, o nichž bude řeč, se prováděla v Persii; pro Řeky byly příznakem barbarství.

¹¹⁰ Kastrace byla Řekům (i v rituálním kontextu) v zásadě odporná.

¹¹¹ Přesněji: kde se uřezávají konečky, tj. prsty, nos, uši apod.

¹¹² Tento trest se prováděl i v Řecku; Aischylos jej provokativně staví naroveň barbarským zvyklostem.

¹¹³ Dosl. pod páteří. Odsouzenci se naráželi na kůl od zadku nahoru.

¹¹⁴ Přejímám pěkný překlad Stiebitzův.

¹⁹⁵špínou všechny kolem v této věštírně.
Odejděte, stádo bez pastýře!
Takový dobytek nemá v lásce žádný bůh!

SBOR

Vládce Apollóne, nyní zas poslouchej ty!¹¹⁵
Ty sám jsi nejen spoluvíníkem toho všeho,
²⁰⁰ale máš *plnou* vinu, neboť jsi sám všechno způsobil!¹¹⁶

APOLLÓN

Jak to? Po tuto míru rozpřed' svou řeč.¹¹⁷

SBOR

Věštil jsi, že se má ten cizinec¹¹⁸ dopustit matkovraždy?

APOLLÓN

Věštil jsem s cílem poslat pomstu za otce. Pochopitelně.

SBOR

A pak ses nabídl, že se čerstvě prolité krve ujmeš.¹¹⁹

APOLLÓN

²⁰⁵A vyzval jsem ho, aby šel do tohoto domu jako prosebník.

SBOR

A proč tedy hanobíš nás, jeho doprovod?¹²⁰

APOLLÓN

Nesluší se, abyste vcházely do tohoto domu.

SBOR

My jsme tím ale pověřeny!

APOLLÓN

Copak je to za čestný úkol?¹²¹ Pochlub se tou krásnou výsadou!

SBOR

²¹⁰Ženeme z domu matkobijce!¹²²

APOLLÓN

A co s ženou, která zabije svého muže?

¹¹⁵ Erínyje odpovídají na Apollónův emocionální výlev klidně a rozumně. Tradiční role jsou zde postaveny na hlavu.

¹¹⁶ Vina: *aitia*, příčina. Srv. 465 n.

¹¹⁷ Tj. právě natolik, abys mi to řekla.

¹¹⁸ Z hlediska Fóčanů.

¹¹⁹ Tj. že přijmeš vraha s čerstvou krví na rukou do vlastního domu.

¹²⁰ Věta je jemně ironická: my přece patříme k němu, tak nás přijmi také tak! Když přijal Apollón vraha, nesmí se podle Erínyjí divit, že s ním přichází i ony: znečištění své svatyně si zavinil sám.

¹²¹ Řec. *tímé*, čest, hodnost, povolání, úřad. Srv. 394; 419.

¹²² Jako 153.

SBOR

To by nebylo vražedné prolítí vlastní krve!¹²³

APOLLÓN

To jsi věru znectila a znevážila

záruky Héry, bohyně naplnění, a Dia!¹²⁴

¹²⁵Také je tou řečí neuctivě odvržena Kypřanka,¹²⁵

od níž lidem pochází to nejdražší.¹²⁶

Neboť lože určené osudem mužovi a ženě

je mocnější než přísaha, střeží-li je Spravedlnost.¹²⁷

Jestliže jsi tedy shovívavá k vrahům svých druhů

²²⁰a nechceš je trestat a hledět na ně s hněvem,¹²⁸

tvrdím, že Oresta nevyháníš¹²⁹ právem.

Vidím, že jedno si opravdu bereš k srdci,

zatímco k tomu druhému zjevně přistupuješ mírněji.

Pallas se ale podívá,¹³⁰ na které straně je právo.

SBOR

²²⁵Toho muže nikdy nepustím!

APOLLÓN

Tak za ním běž, a způsob si další útrapy!

SBOR

Nesnižuj svou řečí moje výsady!

APOLLÓN

Nevzal bych tvoje výsady, kdyby mi je nabízeli.

SBOR

Jistě. I tak platíš za mocného u Diova trůnu.

²³⁰Já však, abych dostála právu – vede mě mateřská krev –,
půjdu za tím mužem a vyslídím ho.

APOLLÓN

A já pomohu prosebníkovi a ochráním ho.

Pro lidi i pro bohy je strašný

hněv prosebníka, kterého vědomě zradí!¹³¹

¹²³ Ten, kdo vraždí příbuzného, vraždí v jistém smyslu sám sebe.

¹²⁴ Héra je bohyně “naplnění” (*teleia*) jakožto patronka manželství. Zeus je rovněž *teleios* v obecnějším smyslu (srv. 28 n.; *Ag.* 973). “Záruky”: srv. *Ag.* 878.

¹²⁵ Tj. Afrodité.

¹²⁶ To, co mají lidé nejraději, i to, co zakládá největší blízkost. “Drahý” lze rovněž překládat “blízký” ve smyslu přátelském i příbuzenském, opak cizího.

¹²⁷ Tj. není-li vztah proti právu (viz např. sňatek Oidipův). Nespravedlivý sňatek zřejmě tuto závaznost nemá.

¹²⁸ “Hledět”: jako v *Cho.* 1 aj.

¹²⁹ Tj. z domu: ozvuk 210.

¹³⁰ Jako 220, *Cho.* 1 aj.

¹³¹ Motiv boží zodpovědnosti vůči člověku je v kontextu řeckého náboženství nevídaný.

[změna scény]¹³²

ORESTÉS

²³⁵Vládkyně Athéno, přišel jsem z popudu
Loxiova, přijmi laskavě trestného člověka,¹³³
nikoli jako prosebníka¹³⁴ s nečistou rukou,
ale jehož poskvrna je již vybledlá a odřená¹³⁵
o jiné příbytky a cestováním s lidmi.¹³⁶
²⁴⁰Překonal jsem souš i moře,¹³⁷
zachovávaje věštebné příkazy Loxiovy,
a přicházím ke tvému domu a sošce, bohyně.
Té se držím¹³⁸ a očekávám rozuzlení sporu.¹³⁹

SBOR

Tak! Tady máme jasnou stopu toho muže!
²⁴⁵Následuj pokyny¹⁴⁰ bezhlesého vůdce.
Hledáme ho jako pes
zraněného koloucha po kapající krvi.
Plíce¹⁴¹ mi supí z té velké námahy, která by člověka
vysílila. Každým koutem země naše stádo¹⁴² prošlo,
²⁵⁰i přes moře jsme letem bez křídel
v jeho patách dorazily o nic pomaleji než loď.
A teď je schoulený¹⁴³ někde tady!
Směje se na mě¹⁴⁴ pach lidské krve!¹⁴⁵

Podívej, znovu se podívej!

²⁵⁵Všechno prohledejte, ať se nám

¹³² Scéna se přesouvá z Delf do Athén. Přesnější určení není možné: začátek se podle všeho odehrává v Athénině chrámu na Akropoli, soud nad Orestem se ale děje na Areopágu, aniž by postavy kamkoli odcházely. Kliše o jednotě místa, času a děje v řecké tragédii je na tomto místě elegantně zpochybněno: změna lokality samozřejmě předpokládá i časový posun.

¹³³ Tj. člověka, který se dopustil trestného činu nebo činu vyvolávajícího potřebu pomsty. Totéž slovo ale může označovat démona pomsty; srv. *Ag.* 1501 n.

¹³⁴ Tj. poskvrněného, který žádá o očistu: jako v 176. Pro Apollóna dosud Orestés prosebníkem byl, mezitím ale provedl očistné obřady (282 n.).

¹³⁵ Dosl. [člověka,] který je již vybledlý (dosl. otupený, a tak oslabený, matný apod.) a odřený...

¹³⁶ Formulace evokuje představu, jako by Orestova poskvrna postupně zmizela prostě tím, že jej lidé zvali do svých příbytků a provázeli ho na cestách. Poskvrněného člověka přitom nikdo nesmí zvat ani se s ním stýkat (srv. *Cho.* 286 n.). Ve vv. 451 n. ale Orestés formulaci upřesňuje, když ujišťuje Athénu, že byl "u jiných příbytků" rituálně očištěn. Zpětně se tedy ukazuje, že ve vv. 239–40 je v hutné zkratce spojena příčina ("očista u jiných příbytků") a její společenské následky (pobyt v jiných příbytcích a cestování s lidmi), které Orestovu čistotu dosvědčují (srv. 285; 447 n.).

¹³⁷ O Orestově dlouhém a strastiplném putování se v Řecku vyprávěly rozmanité legendy; Aischylos musí předpokládat nezmíněná dobrodružství, neboť pokud by Orestés putoval z Argu přímo do Delf, a z Delf rovnou do Athén, nemohl by překonat žádné moře.

¹³⁸ Srv. 80; 440.

¹³⁹ Rozuzlení: řec. *telos*; sporu: řec. *diké*; dva základní pojmy se zde setkávají. Srv. 434.

¹⁴⁰ Jako v *Cho.* 941.

¹⁴¹ Vnitřní orgány, nitro.

¹⁴² Srv. 91; 196–7.

¹⁴³ Srv. *Ag.* 137.

¹⁴⁴ Vítá mě, jde mi v ústrety.

¹⁴⁵ Následuje astrofická lyrická pasáž, kombinace dochmiu a jambu. Party jsou opět zřejmě rozděleny mezi více jednotlivců nebo skupin.

nepozorovaně nedá na útěk nepotrestaný matkovrah!
Tady je! Zase má ochranu,¹⁴⁶
ovinutý kolem sochy nesmrtelné bohyně
²⁶⁰chce být za své dluhy souzen!¹⁴⁷
To však není možné! Mateřskou krev v zemi
nevyvoláš zpět!¹⁴⁸ Běda!¹⁴⁹
Tekutina ulitá do půdy mizí!¹⁵⁰
A musíš zaplatit¹⁵¹ tím, že nám dáš zaživa vysrkat¹⁵²
²⁶⁵rudou obětinu¹⁵³ z údů. Už abychom
od tebe získaly svou pastvu nepitného nápoje!
Ještě zaživa tě vysušíme a předvedeme dolů,¹⁵⁴
abys splatil pokutu v mukách matkovraha.
A uvidíš, že pokud se proviní jakýkoli jiný člověk,
²⁷⁰zneuctí boha, cizince,
či milované rodiče,
dostane vždy to, co si právem zaslouží.¹⁵⁵
Neboť pod zemí
je mocný revizor¹⁵⁶ lidí Hádés,
²⁷⁵který všechno sleduje¹⁵⁷ a zaznamenává svou myslí.¹⁵⁸

ORESTÉS¹⁵⁹

Poučil jsem se z bídy a vím,
kdy má co vhodný čas, zvláště¹⁶⁰ kdy je správné mluvit
a kdy mlčet.¹⁶¹ A v tomto případě
mi moudrý učitel nařídil hovořit.¹⁶²
²⁸⁰Neboť krev na mé ruce dřímá¹⁶³ a ztrácí se,

¹⁴⁶ Čtení nejisté.

¹⁴⁷ Orestés se “zadlužil” Erínyím svým zločinem. Místo aby dluh splatil, chce se nechat soudit v naději, že ho bude zbaven. Čtení “dluhy” je ale nejisté a možná se má číst “za svůj násilný čin” (tak Page, Sommerstein).

¹⁴⁸ Srv. *Ag.* 1019 n.; *Cho.* 66 n.

¹⁴⁹ V řeč. je citoslovce *pa-paj*!

¹⁵⁰ Srv. *Cho.* 66. Verše 261–3 se rýmují (*haj-ma mé-tro-jon kha-maj // dys-an-ko-mis-ton, pa-paj // to di-je-ron pe-doj khy-me-non oj-khe-taj*).

¹⁵¹ Odplatit, dát na oplátku: jako v *Cho.* 94.

¹⁵² Jako v 193.

¹⁵³ Mazlavou obětní tekutinu: jako v *Ag.* 96; *Cho.* 92

¹⁵⁴ Tj. před vládce podsvětí jako obviněného zločince.

¹⁵⁵ Erínyje nařázejí na tři základní “nepsané zákony”, podle nichž má člověk ctít bohy, rodiče a pravidla vzájemné pohostinnosti.

¹⁵⁶ Kontrolor, auditor, ten, komu se skládají účty. V Athénách šlo o osoby, do jejichž rukou politikové a úředníci každoročně vydávali počet ze své veřejné činnosti.

¹⁵⁷ Podobně jako *Cho.* 1 apod.

¹⁵⁸ Přesněji: který všechno sleduje svou do tabulky zaznamenávající myslí, tj. myslí, která zaznamenává činy všech lidí, aby je za ně po smrti hnal k odpovědnosti. Podle Aischylova fr. 530 (LCL 282) je to Spravedlnost (*Diké*), kdo zaznamenává lidské poklesky do Diovy tabulky. V *Prosebnících* 228 n. mluví Aischylos o “druhém Diovi” v podsvětí, který po smrti trestá lidské poklesky (podobně se tamt. 158 mluví o Hádovi jako o “Diovi zemřelých”: srv. Hom. *Il.* 9.457).

¹⁵⁹ Sbor, který je fyzicky přítomen a oslovuje Oresta, Orestés ignoruje, a obrací se k Athéně, která fyzicky přítomna není a na jeho slova nereaguje.

¹⁶⁰ Čtení nejisté. Podle rkp. by se četlo: znám mnohé očistné obřady a [vím,] kdy je správné..., což nedává dobrý smysl. Čtu podle úpravy založené na parafrázi scholiasty.

¹⁶¹ Srv. *Cho.* 582.

¹⁶² Orestovým učitelem je Apollón; “učitel” je od stejného základu jako “poučit se” v 276.

¹⁶³ *Ag.* 275; *Cho.* 897.

poskvrna matkovraždy je smytá.
 Dokud byla totiž čerstvá u krbu boha
 Foiba,¹⁶⁴ vyhnaly ji očištné obřady selecí obětí.¹⁶⁵
 Bylo by to dlouhé, kdybych měl od začátku vyprávět,
²⁸⁵ke komu všemu jsem přišel, aniž by mu má společnost uškodila,¹⁶⁶
²⁸⁷a nyní z čistých úst¹⁶⁷ volám uctivými slovy¹⁶⁸
 vládkyni této země Athénu, ať mi
 přijde na pomoc. Bez boje získá
²⁹⁰mne, mou zemi i Argejský lid
 jako provždy spravedlivého¹⁶⁹ a věrného spojence.¹⁷⁰
 A jestliže v oblasti Libyjské země,¹⁷¹
 poblíž toku Trítónu, své rodné řeky,¹⁷²
 s nohou rovnou nebo zakrytou¹⁷³
²⁹⁵pomáhá přátelům,¹⁷⁴ nebo jako mužný
 velitel přehlíží Flegrajskou pláň,¹⁷⁵
 nechť přijde, vždyť coby božstvo mne slyší i zdálky,
 a z těchto [strastí] mne vyváže!¹⁷⁶

SBOR

Ani Apollón, ani mocná Athéna
³⁰⁰tě nezachrání před tím, že se budeš potloukat
 beze vší péče,¹⁷⁷ nebudeš znát ve své mysli žádnou radost
 a staneš se bezkrevnou pastvou démonů, stínem!
 Ty neodpovíš? Štítíš se mých slov,¹⁷⁸
 ač jsi pro mne vykrmený, mně zasvěcený?¹⁷⁹

¹⁶⁴ Držím otrocky slovosled, abych zachoval slova “boha” a “Foiba” v jejich důrazných pozicích.

¹⁶⁵ Ve v. 281 je dosl. řeč o “matko-vraždě poskvrně” (*métro-htonon miasma*), přičemž slovy verš začíná; nyní se mluví dosl. o “očištích (tj. očištných obřadech) sele-vražděných” (*katharmoi choiro-htonoi*), přičemž slovo “sele-vražděné” je na konci verše. Tím je zvýrazněn chiastický vztah obou sousloví. Sele se podřízlo nad hlavou prosebníka, aby jeho krev stekla na jeho hlavu a ruce.

¹⁶⁶ Násl. verš “čas všechny věci očišťuje, jak s nimi stárne”, který s většinou editorů vynechávám coby marginální poznámku, která se do textu dostala nedopatřením.

¹⁶⁷ Dnes bychom řekli: s čistým svědomím.

¹⁶⁸ Řec. *eu-phémós*, dosl. blaho-slovně či dobro-řečně, slovy úcty, které vyvolávají přízeň bohů, a tak působí příznivě i na lidi (opakem jsou slova *zlo-řečná*, která přinášejí neštěstí).

¹⁶⁹ Dosl. věrného *spravedlivě provždy* spojence: srv. 891.

¹⁷⁰ Aktuální narážka na významné strategické spojení Athén a Argu v době, kdy začalo po řecko-perských válkách narůstat napětí mezi Athénami a Spartou. Zde je patrně také klíč k tomu, proč Aischylos Agamemnonův palác situuje do Argu a ne do Mykén.

¹⁷¹ Tj. Afriky.

¹⁷² Výklad Athénina přízviska Trítogeneia (Hom. *Il.* 4.515 aj.) podle řeky vlévající se do Trítónského jezera v Libyi.

¹⁷³ Notoricky nejasná formulace. Podle nejpritažlivějšího výkladu (Borthwick, 1969, přijímá Sommerstein) jde o termíny označující dvě pozice těžkooděnce a tanečníka ve “válečném tanci”: “s rovnou nohou” pochoduje rychle vpřed, když nečelí soupeři, “se zakrytou nohou” postupuje pomalu, přikryt štítem. Nejrozšířenější je výklad, podle něhož “s rovnou nohou” Athéna stojí a “se zakrytou” sedí (srv. Hom. *Od.* 17.157 n.: “*Jistě tu jest již vládyka sám v své otcovské zemi, // sedě neb chodě tu kdes.*”).

¹⁷⁴ Snad narážka na aktuální vojenskou operaci Athénanů v Egyptě (Thúkýdídés, *Dějiny* 1.104.1).

¹⁷⁵ Flegrajská pláň na severu Řecka je dějištěm souboje Dia a Gigantů, do něhož Athéna významně přispěla (Eur. *Ión* 206–11).

¹⁷⁶ Vykoupí: jako v *Cho.* 821; dosl. překlad ale dobře rezonuje s 306. Všechna slovesa vztahující se k Athéně jsou volena tak, aby jejich podmět mohl být mužského rodu.

¹⁷⁷ Bez péče bohů i lidí, všemi opuštěn a zapomenut.

¹⁷⁸ Dosl. vyplivuješ je. Srv. 192.

³⁰⁵ Ještě zaživa mne pohostíš, ne až po porážce u oltáře!
Poslechni si tento hymnus, který tě sváže!¹⁸⁰

[anapest]

Pojďme a spojme se v tanci, neboť

jsme rozhodly, že se zjeví

naše strašlivá múza,¹⁸¹

³¹⁰ a bude řečeno, jak naše skupina¹⁸²

mezi lidmi vykonává svou úlohu.¹⁸³

Podle nás kráčíme rovnými cestami spravedlnosti:¹⁸⁴

na toho, kdo ukáže čisté ruce,

od nás nepřijde žádný hněv

³¹⁵ a projde životem bez úhony.¹⁸⁵

Ale pokud se kdo proviní, jak tento muž,

a skrývá ruce od krve,¹⁸⁶

svědčíme pravdivě ve prospěch

mrtvých a plnomocně¹⁸⁷ na něm

³²⁰ vymáháme pokutu za krveprolití.

[zpěv]¹⁸⁸

Strofa 1

Matko, jež jsi mne zplodila, ach matko

Noci,¹⁸⁹ coby odplatu¹⁹⁰ nevidomým

¹⁷⁹ Jako obětní zvíře.

¹⁸⁰ Poslední slova jsou negací naděje vyjádřené v závěru Orestovy řeči. “Svazující” je zřejmě terminologické označení magického zaříkadla, jejímž cílem je paralyzovat nepřítele (odkazy in: Thomson ad loc.).

¹⁸¹ Tj. umění.

¹⁸² Skupina: řec. *stasis*. Takto se nazývá skupina spiklenců proti Klytaiméstře v *Cho.* 114, 458. Slovo může též znamenat “svár” či “rozbroj”, a takto je nazývána Erínye v *Ag.* 1117 (někteří na tom místě překládají “nenasytná skupina”, tj. Erínyji, následující otázka “jakou Erínyji” ale svědčí spíše pro zvolené čtení; Aischylos si pravděpodobně hraje s dvojznačností slova). Srv. též níže 977.

¹⁸³ Stiebitz: úřad.

¹⁸⁴ Srv. *Ag.* 761 n.

¹⁸⁵ Bez úhony: řec. *asinés*. Hořce ironická narážka na *Cho.* 1018 n., kde totéž adjektivum překládám “bezpečný”. Podobně i *Ag.* 1342 (“zbavený zla”). Základem je *sinos*, škoda, poškození, pohroma, újma, které se objevuje např. v *Ag.* 387, 734.

¹⁸⁶ Srv. 313.

¹⁸⁷ Z pozice konečné autority; způsobem, proti němuž není odvolání (řec. *teleós*, dosl. konečně, definitivně). Erínyje jsou v pozici svědků obžaloby, soudce i trestatele.

¹⁸⁸ Rozměr prvního verše (lékythion: — ◡ — ◡ — ◡ —) se bude vracet na konci všech strof jako jakýsi leitmotiv. V prvním strofickém páru převažují vzestupné trochejské rozměry (1. a 3. verš lékythion) prokládané (ve 2. a 4. verši) jamby: tempo je pomalé a vznešené. V 6. a 7. verši na pozadí trochejského rozměru prosvítají krétky (— ◡ —), jež budou zaujímat první tři verše prvního ephymnia. Po obou strofách následuje ephymnion, jež má zřejmě některé rysy magických zaříkadel: každý z prvních tří veršů sestává z šesti krétek, první dlouhá je ale rozložena na dvě krátké (◡ ◡ ◡ —). V následujících třech verších jsou opět lékythia. Druhý a třetí strofický pár je až na poslední verš čistě daktylský, má tedy značně odlišné vyznění. Druhé ephymnion (354–9) se po druhé strofě již neopakuje; první a poslední verš je opět lékythion, ostatní jsou v zásadě stejné “zaříkávácí” krétky jako v prvním ephymniu. Stejně krétky se objevují i v prvních čtyřech verších třetího ephymnia (372–6), které se rovněž neopakuje; v posledním verši je výjimečně místo lékythia ferekratej (— ◡ — ◡ ◡ —). Poslední strofický pár se svým charakterem blíží páru prvnímu; převažují vzestupné jambické řady, pouze předposlední verš je daktylský a na závěr opět lékythion.

¹⁸⁹ Možná Aischylova invence: podle Hésioda (*Theogonie* 217 n.) jsou dcerami Noci Kéry, zatímco Erínyje se zrodily z krve vykleštěného Úrana. Apollón (nemluvě o Orestovi) se odvolává na otcovskou linii (89; 203; srv. též 19), zatímco Erínyje žádného otce nemají. Apollón později zpochybní, že by matka “plodila” (658 n.).

i vidícím,¹⁹¹ slyš! Létin syn¹⁹²
mne znevažuje
³²⁵tím, že mi odebírá
choulícího se zajíce,¹⁹³ obět' vhodnou
k očistě mateřské krve.

Ephymnion 1

Toto je píseň zpívaná
nad obětí, pomatení,
³³⁰rozum ničící zešílení,¹⁹⁴
hymnus od Erínyjí
rozum svazující¹⁹⁵, žalostný,¹⁹⁶
vyschnutí lidí.¹⁹⁷

Antistrofa 1

Taková je úloha,¹⁹⁸ kterou nám natrvalo
³³⁵upředla¹⁹⁹ naskrz pronikající Sudba:²⁰⁰
smrtníky, které postihne²⁰¹
pošetilé prolití vlastní krve,²⁰²
pronásledovat, dokud
nesestoupí²⁰³ pod zem. A po smrti
³⁴⁰nebude mít mnoho svobody.²⁰⁴

Ephymnion 1

Toto je píseň zpívaná
nad obětí, pomatení,
rozum ničící zešílení,
hymnus od Erínyjí
rozum svazující, žalostný,
³⁴⁵vyschnutí lidí.

Strofa 2

¹⁹⁰ Jako v *Cho.* 936; 947 aj.

¹⁹¹ Tj. mrtvým i živým. Živý člověk podle běžného frazému "vidí světlo": "vidící" proto může znamenat "živý".

¹⁹² Létó je podle tradice Apollónova matka. Osoba se běžně identifikuje podle předků, většinou se však sleduje spíše otcovská linie.

¹⁹³ Překládám pleonasticky. Dosl. schoulence (běžně též ve významu zajíc), jako v *Ag.* 136; srv. též *Eum.* 26.

¹⁹⁴ První tři verše řec. (⊖ ⊖ ⊖ —): *e-pi de tó te-thy-me-nó // to-de me-los, pa-ra-ko-pá // pa-ra-pho-rá phre-no-da-lés.*

¹⁹⁵ Srv. 306.

¹⁹⁶ Dosl. bez formingy, tj. lyry (srv. *Ag.* 991). Lyra zpravidla provází písně radostné. Zpěv Erínyjí zřejmě doprovázela píšťala (*aulos*).

¹⁹⁷ Erínyje člověka poblouzní a vysuší: srv. 137 n.

¹⁹⁸ Srv. 310.

¹⁹⁹ Jako přadlena: osudové působení se už u Homéra vyjadřuje metaforu předení (srv. např. *Od.* 3.208).

²⁰⁰ Řec. *Moirá*: srv. *Cho.* 639–47 ("naskrz proniká" svým mečem). Překládám "Sudba", abych zachoval femininum, které je na tomto místě důležité (Erínyje se odvolávají na samá ženská božstva, metafora předení se navíc lépe hodí pro ženskou postavu). Možná by bylo lepší "bohyně osudu" nebo podobně.

²⁰¹ Takto se paradoxně hovoří o nešťastných událostech, které člověk nezavinil.

²⁰² Překládám volněji, abych zachoval dvojznačnost řec. *aut-úrgia*, tj. (snad) spáchání [zločinu] na svých vlastních i na sobě samém.

²⁰³ Řečtina přechází do 3. os. sg.

²⁰⁴ Ironicky mírné vyjádření.

Od narození nám byla určena tato úloha,
³⁵⁰ale od nesmrtelných musíme dávat ruce pryč. Není ani žádný
společný spolustolovník.²⁰⁵
A nemáme účast, nemáme podíl na bílých šatech,²⁰⁶
[...]²⁰⁷

Ephymnion 2

Daly jsme totiž přednost rodovým
³⁵⁵rozvratům.²⁰⁸ Když Arés
ochočený²⁰⁹ [v domě] sejme²¹⁰ příbuzného,
tehdy,²¹¹ ó!, jdeme za ním,
a třeba je mocný, stejně ho necháme
pro čerstvou krev²¹² zmizet ve tmě.²¹³

Antistrofa 2

³⁶⁰Ve snaze sejmut tuto starost z druhých
zajišťujeme²¹⁴ svým úsilím,²¹⁵ že jsou jí bohové zproštěni
a nemusejí ani k předběžnému slyšení.²¹⁶
³⁶⁵Neboť Zeus náš opovržením hodný rod, z něhož kape krev, neuznal za hodna,
aby se s ním stýkal.²¹⁷

Strofa 3

Lidská sláva, jakkoli vznešená pod nebesy,²¹⁸
se pod zemí rozplývá a scvrkává, zbavena cti,
³⁷⁰při našem útoku v černých oděvech
a záštiplném tanci našich chodidel.

²⁰⁵ Tj. někdo, kdo by jedl s bohy i s námi. Mezi bohy (rozumí se olympskými) a Erínyemi neexistují prostředníci (srv. Ag. 637).

²⁰⁶ Pěkně aliterace a rýmy: *pal-leu-kón de pep-lón a-klé-ros a-moj-ros*. Bílé šaty se nosily při radostných příležitostech, např. svatbách.

²⁰⁷ Chybí jeden verš, editoři doplňují ve smyslu: a radostných shromáždění.

²⁰⁸ Dosl. rozvratům domů. Situace, kdy jsou rozvraceny rody vzájemným krveprolitím, jsou pro Erínye přitažlivější.

²⁰⁹ Tj. chovaný jako domácí zvíře: srv. Ag. 717 n. Arés zde = násilí.

²¹⁰ Řec. *helein* (srv. Ag. 689); sloveso znamená sebrat, zničit, zabít, ale i zvolit (vybrat si). V různých významech se bude během sboru vracet: už v 354 (dát přednost) a znovu 360 (odebrat, sejmut), 372.

²¹¹ Logicky: toho násilníka.

²¹² Tj. kvůli čerstvě prolité krvi. Čtení je ale nejisté.

²¹³ Srv. Ag. 466.

²¹⁴ Stejně sloveso jako v 349 (určena).

²¹⁵ Podle rkp. svými modlitbami.

²¹⁶ Samy vyslyšíme, usvědčujeme a trestáme. Čtení celého trojverší je ale navýsost nejisté (čtu podle Sommersteina). “Zproštění” a “předběžné slyšení” jsou právnícké termíny: zproštění se týká jakékoli veřejné povinnosti, předběžné slyšení se provádí před zahájením soudu. V následující epizodě Athéna takové slyšení přece jen povede.

²¹⁷ Tj. zřejmě např. u “předběžného slyšení” nebo u soudu. Erínye svou nezávislost při usvědčování a trestání zločinců zdůvodňují štítlivým odporem olympských bohů. V kontrastu vůči tomu bude postoj Athény, jež bude ochotna s nimi případ projednávat. V antistrofě je ale vícero sporných míst a celkový výklad je velmi nejistý. V 19. stol. byla zejm. mezi německými filology silná tendence uhlazovat formální nepravdivost Aischylovy kompozice: někteří editoři po vzoru Schneiderově opakují po v. 366 ephymnion 354–9. Není vyloučeno, že v tomto případě je úprava namístě: začátek násl. strofy skutečně volně navazuje na závěr ephymnia. Moderní edice však raději ponechávají text v rkp. podobě.

²¹⁸ Dosl. pod éterem, tj. na zemi, za života.

Ephymnion 3

Neboť vysoko vyskakují
a seshora těžkým pádem
dopadám na chodidla,²¹⁹
³⁷⁵i dobrému běžci²²⁰ lze podrazit
nohy k [jeho] nesnesitelné zkáze.²²¹

Antistrofa 3

Tohle²²² však neví, když padá, neboť je postižen ztrátou rozumu.²²³
Taková temnota poskvrny se kolem něj vznáší,
a o husté mlze na jeho domě
³⁸⁰vypráví pověst plná žalu.²²⁴

Strofa 4

Má starost:²²⁵ [jsme] vynalézavé²²⁶
a důsledné,²²⁷ zla
pamětlivé,²²⁸ vznešené,²²⁹
těžko nás člověk uchlácholí,²³⁰
³⁸⁵jdeme za²³¹ naší nectěnou úlohou,²³²
oddělené od bohů ve slizu beze slunce,²³³
neschůdné²³⁴ vidomým,
jakož i těm bez očí.²³⁵

Antistrofa 4

Kdo nad tím vším nežasne,
³⁹⁰který člověk nemá strach,²³⁶
když ode mne slyší osudově
určené ustanovení,²³⁷ jehož platnost
stvrдили bohové?²³⁸ Náleží mi

²¹⁹ Snad Erínyje popisují svůj reálný tanec.

²²⁰ Hapax, označující zřejmě člověka, který běží s plným vypětím.

²²¹ Řec. *até*: srv. *Ag.* 386 aj.; *Cho.* 468; 968; 1076.

²²² Tj. proč padá.

²²³ Dosl. kvůli bezrozumnému (šílenému) postižení, tj. postižení (ublížení, zmrzačení), které způsobuje šílenství. Šílenství způsobují Erínyje, důvodem je ale viníkova poskvrna.

²²⁴ Tj. jeho poskvrna ho zatemňuje, stejně jako celý jeho rod. Srv. *Cho.* 51 n. Přirozený český slovosled by poslední dva verše prohodil.

²²⁵ Čtení nejisté, čtu podle drobné úpravy (Dobree, Thomson, West). Podle rkp. by se četlo: Takto to trvá..., tj. takto to stále chodí (vykladači upozorňují na *Ag.* 1563).

²²⁶ Řec. *eu-méchanoi*, snadno zvládající; v základu je *méchané*, nástroj, způsob jak na to, zařízení, vynález, lest (srv. pozn. k *Ag.* 1530). Dnes by se řeklo: máme know-how.

²²⁷ Dosl. dokončující, dovádějící do konce, naplňující, cílevědomé. Řec. *teleios* (srv. 28; 319).

²²⁸ Srv. *Ag.* 155; 180; *Cho.* 491.

²²⁹ Poprvé se objevuje kultické přízvisko bohů uctívaných na Areopágu, s nimiž Aischylost ztotožní Erínyje v závěru hry.

²³⁰ Přemluví, usmíří.

²³¹ Totéž sloveso jako 357.

²³² Jako 347 aj.

²³³ Tj. v podsvětí.

²³⁴ Jako kamenitá cesta.

²³⁵ Tj. živým i mrtvým (srv. 322 n.). V řeč. aliterace na d: *dy-ho-doj-paj-pala der-ko-me-noj-si kaj dys-om-ma-tojs*.

²³⁶ Srv. rezonanci: 382: *te kaj te-lej-joj ka-kón*; 390: *te kaj de-doj-ken bro-tón*.

²³⁷ Srv. *Ag.* 1564.

pradávná výsada,²³⁹ nejsem beze cti,²⁴⁰
³⁹⁵ přestože mé místo je pod zemí,
v bezslunečné temnotě.²⁴¹

ATHÉNA

Zdálky jsem slyšela²⁴² hlasité volání,
od Skamandru, kde jsem získávala zem,²⁴³
kterou mi vůdcové a předáci Achájů,
⁴⁰⁰ provždy se vším všudy²⁴⁴ přidělili
co veliký podíl z vojenské kořisti,
vybraný dar²⁴⁵ Théseovým potomkům.²⁴⁶
Odtamtud jsem přispěchala po neúnavných nohou
s šelestem²⁴⁷ ne křídel, ale záhybů egidy,²⁴⁸
⁴⁰⁵ zapřáhnuvši do tohoto vozu silné oře.²⁴⁹
A když vidím, jaká je tu v zemi nezvyklá návštěva,
ne že bych se bála, ale mám v očích údiv.
Kdo jste? Mluvím ke všem společně:²⁵⁰
k tomuto cizinci, který sedí u mé sochy,
⁴¹⁰ i k vám. Nepodobáte se žádném rodu zplozených bytostí:²⁵¹
ani vás bohové nevidají mezi bohyněmi,²⁵²
ani však nemáte tvary podobné lidským.
Ale hovořit špatně o bližním, který je bez viny,
je vzdáleno spravedlnosti a protiví se právu.²⁵³

²³⁸ Dosl. potvrzeno bohy coby platné. “Platné”: řec. *teleon*, pravomocné (srv. 320). Jsou-li bohy míněna pouze olympská božstva, jsou zákony, na něž se Erínyje odvolávají, starší než oni; bohové je tedy mohli pouze stvrdit, poté, co se ujali vlády.

²³⁹ Srv. 209.

²⁴⁰ Srv. 209 a proti tomu 323–4; 385.

²⁴¹ Zatímco sbor začíná evokací Noci, posledním slovem je “temnota”. Pěkná fonetická rezonance s posledním veršem strofy: 388: *kaj dys-om-ma-tojs ho-mós*; 396: *kaj dys-hé-li-jon kne-phas*. Metricky a foneticky velmi podobný, ale významově přesně odlišný verš uzavře první strofu smírného zpěvu Erínyjí v závěru hry (926).

²⁴² Srv. 297.

²⁴³ Tj. v okolí Tróje. Jak upozorňuje scholiasta, poznámka se snad týká pevnosti Sigeion, na niž Athénané tradičně vznášeli nárok s poukazem na svůj podíl v Trójské válce; byla zde svatyně zasvěcená Athéně (Hérodotos, 5.94–5).

²⁴⁴ Dosl. i s kořeny; běžná fráze, na jejímž pozadí je obraz vyvráceného stromu.

²⁴⁵ Srv. *Ag.* 954–5.

²⁴⁶ Tj. Athénanům.

²⁴⁷ Třepotáním, šustotem, svistem: zvuk letících křídel.

²⁴⁸ Tj. “s volným, šupinatým rouchem kryjícím prsa, jež zdobila Gorgonina hlava” (Stiebitz).

²⁴⁹ Většina editorů (počínaje Wilamowitzem) tento verš vynechává co pozdější interpolaci, která je v rozporu s vv. 403–4. Je vskutku možné, že byl verš vynucen typicky bombastickým pojetím scény helénistického divadla. Snad lze ale verš hájit coby metaforu: “vozem” by byla míněna Athénina egida a “oři” větry, které bývají častěji přirovnávány ke koním (Thomson, Lloyd-Jones).

²⁵⁰ Dosud nikdo nemluvil k oběma stranám společně. Apollón buď vyjadřoval podporu Orestovi, nebo odpor k Erínyjím. Ani mezi Orestem a Erínyjemi dosud neprobíhal dialog, pouze mimoběžné monology. Tím, že Athéna oslovuje obě strany, stává se prostředníkem komunikace všech zúčastněných.

²⁵¹ Dosl. zasetých, tj. vzešlých se semene. Athéna míní prostě “žádnému živému tvorů”, ať už zvířeti, člověku či bohu; Erínyje ale skutečně nevzešly z otcovského semene.

²⁵² Tj. bohové olympští. Čtu podle drobné úpravy Pageovy; podle rkp. by se četlo: ani [se nepodobáte] žádné z bohyň, které vidí bohové (Sommerstein rkp. hájí s odkazem na 69–73; 350–1; 365–7; 386).

²⁵³ První verš Athéniny řeči začíná slovem “zdaleka” (*prosóthen*), poslední slovem “vzdáleno” (*prosó*). “Právo” je zde *themis*, ustanovení, jako v 392. Themis je bohyně, která se v mnohém ohledu podobá Diké. Není jistě náhoda, že Athénina první řeč končí právě tímto klíčovým slovem.

SBOR

⁴¹⁵Všechno v krátkosti uslyšíš, Diova dcero.²⁵⁴

My jsme věčné²⁵⁵ děti Noci,
v podzemním domě nám říkají Kletby.²⁵⁶

ATHÉNA

Dobrá, znám váš původ a vím, jak vás nazývají.

SBOR

Ještě ale rychle uslyšíš, jaký máme čestný úkol!²⁵⁷

ATHÉNA

⁴²⁰Bude-li to řečeno jasnou řečí, dozvím se to.

SBOR

Ženeme z domu vrahy lidí!²⁵⁸

ATHÉNA

A kam až je vyháněn takový vrah?

SBOR

Tam, kde nikdy nebývá zvykem radovat se.

ATHÉNA

A do takového vyhnanství šveš²⁵⁹ i tohoto muže?

SBOR

⁴²⁵Ano, považoval za správné stát se vrahem matky.

ATHÉNA

Bylo to z nutnosti? Báł se něčího hněvu?

SBOR

Kde najdeš takový bodec,²⁶⁰ aby dohnal k matkovraždě?!

ATHÉNA

Máme tu dvě strany, ale výpovědi jen půl.

SBOR

On ale nepřijme přísahu, nechce ji dát!²⁶¹

²⁵⁴ Tak jako Erínyje nemají otce, Athéna nemá matku.

²⁵⁵ Nebo: žalostné, způsobující nářek (dvojsmysl je jistě záměrný a těžko říci, který z významů je zde primární).

²⁵⁶ Srv. *Cho.* 406; 692; 912; *Ag.* 1601.

²⁵⁷ Srv. 209.

²⁵⁸ Srv. 210. "Vrahy lidí", dosl. "lidovrahy", zní podezřele, a možná byl původní text zkomolen.

²⁵⁹ Sloveso s nejasným významem: snad označuje původně zvuk vydávaný při běhu, v tomto případě tedy zvuky, jaké vydávají honící psi.

²⁶⁰ Rozumí se honácký bodec, jímž se pohání dobytek (srv. *Ag.* 1624).

²⁶¹ Obžalování měli podle athénské procedury před začátkem výsledku přísahat na svou nevinu; pokud odmítli, byli bez dalšího uznáni vinnými.

ATHÉNA

⁴³⁰Chceš být považována za spravedlivou, ale ne tak jednat.

SBOR

Jakto? Pouč mě. Nemáš nouzi o moudrost.

ATHÉNA

Tvrdím, že nemáš pomoci přísah vítězit nespravedlivě.²⁶²

SBOR

Dobrá, tak vyslychej a spravedlivě²⁶³ to rozsud'.

ATHÉNA

Svěříte mi tedy pravomoc rozhodnout²⁶⁴ o té žalobě?

SBOR

⁴³⁵Jistě, máme-li zaslouženě splatit zaslouženou úctu.²⁶⁵

ATHÉNA

Cizinče, je řada na tobě. Co chceš k tomu říci?
Pověz o své zemi, rodu a o svých
osudech, a potom se haj před jejich obviněním,
jestliže sedíš u mého krbu a držíš se
⁴⁴⁰této sochy²⁶⁶ s důvěrou ve spravedlnost,
jakožto ctihodný prosebník²⁶⁷ na způsob Ixíona.²⁶⁸
Dej na to vše pro mne srozumitelnou odpověď.

ORESTÉS

Vládkyně Athéno, nejprve tě zbavím veliké starosti
obsažené v tvých posledních slovech.

⁴⁴⁵Nejsem neočištěný,²⁶⁹ ke tvé soše
jsem neusedl s poskvrnou na své ruce.
Povím ti, co o tom jasně svědčí.
Vrah podle zákona nesmí mluvit,
dokud ho z ruky muže, který očišťuje krev,
⁴⁵⁰neskropí krví obět' čerstvě dumlajícího zvířete.²⁷⁰
Dávno už jsem byl takto očištěn u jiných
příbytků,²⁷¹ jak zvířaty, tak proudy řek.²⁷²

²⁶² Tj. bez spravedlivého vyslechnutí obou sporných stran.

²⁶³ Dosl. rovným posouzením: srv. 312.

²⁶⁴ Pravomoc rozhodnout: řec. *telos*, rozuzlení, rozhodnutí apod. Srv. 243.

²⁶⁵ Máme-li zaslouženou úctu, kterou jsi nám prokázala, splatit úctou, kterou si zasloužíš (Sommerstein). Text je ale porušený a jsou i jiné výklady.

²⁶⁶ Srv. 243.

²⁶⁷ Srv. 92; 151.

²⁶⁸ Ixíón, gen. -ona, thessalský hérós, který zabil svého tchána. Byl prvním prosebníkem, jehož Zeus omilostnil. Srv. 717–18.

²⁶⁹ Prosebník, žádající o očistu (jako 176).

²⁷⁰ Tj. nedávno narozeného mláděte. Šlo o selata. Orestés argumentuje podobně jako v 238 n. a 285: jestliže bez zábran mluvím, [aniž by to způsobilo něčí škodu,] znamená to, že již nejsem poskvrněný.

²⁷¹ Mohlo jít o chrámy, ale i soukromá obydlí. Orestés byl zřejmě na své cestě očištěn vícekrát.

Tato potíží je tedy podle mne odstraněna,
a nyní v rychlosti uslyšíš, jak je to s mým rodem.
⁴⁵⁵Jsem Argejec, mého otce znáš dobře,
je to Agamemnón, velitel námořnictva,
s nímž jsi způsobila, že město Ílion přestalo být
městem.²⁷³ Zahynul nepěkným způsobem po návratu
domů. Zabila jej totiž moje matka
⁴⁶⁰s černou myslí,²⁷⁴ poté, co jej zabalila do pestré
lapačky,²⁷⁵ která dala svědectví o vraždě v lázni.
Pak jsem přišel já – do té doby ve vyhnanství –
a zabil jsem svou rodičku, nebudu zapírat,
odvetnou vraždou za milovaného otce.
⁴⁶⁵Společně se mnou je za to odpovědný Loxiás,²⁷⁶
který mému srdci věštil mučivé bodce,²⁷⁷
pokud něco neudělám²⁷⁸ těm, kdo to zavinili.²⁷⁹
Zda to bylo spravedlivé, nebo ne, rozsud' sama.²⁸⁰
Jakkoli u tebe pořídím, budu spokojen.

ATHÉNA

⁴⁷⁰Ten případ je příliš závažný, pokud si nějaký člověk myslí,
že by ho mohl soudit.²⁸¹ Ani pro mne totiž není přípustné
rozhodovat spor ohledně vraždy, jež vyvolává prudký hněv,
zejména jestliže jsi zmírněný [...] ²⁸²
⁴⁷⁴a přišel jsi jako prosebník, který je čistý a neškodný domu.
⁴⁷⁶Ony však mají úlohu, nad níž nelze mávnout rukou,²⁸³
a pokud nedosáhnou vítězného výsledku,
bude pak z jejich hrdosti kapat do půdy
nesnesitelný jed, který v zemi způsobí těžkou nemoc.
⁴⁸⁰Takové to tedy je: jedno ani druhé, nechat tě zůstat,
poslat tě pryč, není snadné učinit, aniž bych vyvolala hněv.²⁸⁴
⁴⁸²Jelikož ale tento případ padl právě na nás,²⁸⁵
⁴⁷⁵přece jen najdu ve městě bezúhonné
soudce hrdelních zločinů, kteří budou ctít pravidlo
přísah, které na všechny časy stanovím.²⁸⁶
⁴⁸⁵Vy zatím svolajte svědectví a důkazy,²⁸⁷

²⁷² Srv. *Cho.* 72.

²⁷³ K božímu podílu na pádu Tróje srv. *Ag.* 811 n.

²⁷⁴ Dosl. černomyslná. Srv. *Ag.* 463; *Cho.* 651; 947.

²⁷⁵ Pestrý: srv. *Ag.* 926–7; lapačka: jako v *Cho.* 998; *Ag.* 1048.

²⁷⁶ Dosl. společně [se mnou] je spolupříčinou: srv. 199–200; *Ag.* 811; 1497 n.

²⁷⁷ Srv. 427.

²⁷⁸ Eufemismus.

²⁷⁹ Tj. kdo mají vinu na králově vraždě. Vina: řec. *aitia*, příčina, odpovědnost, jako ve 465.

²⁸⁰ Srv. 433.

²⁸¹ Plná konstrukce by zněla: ta věc je příliš závažná, [než aby ji soudil člověk,] pokud si nějaký člověk myslí, že by ji soudit mohl.

²⁸² Čtení “zmírněný” je nejisté; snad jde o metaforu zkroceného koně a narážku na Orestovy očištné obřady. Následuje nejasné slovo.

²⁸³ Dosl. asi: kterou nelze snadno odeslat pryč.

²⁸⁴ Srv. 472; závěr verše je ale nejistý.

²⁸⁵ Přesouvám verš s většinou editorů.

²⁸⁶ Soudci přísahali, že budou soudit podle zákona nebo spravedlivého úsudku, nebudou brát úplatky apod.

přísežně stvrzenou podporu své pře.²⁸⁸
Vrátím se, až vyberu ty nejlepší
z mých občanů, aby tento případ pravdivě rozsoudili,
aniž přestoupí přísahu nespravedlivou myslí.²⁸⁹

SBOR²⁹⁰

Strofa 1

⁴⁹⁰Nastává rozvrat stanovených
zákonů,²⁹¹ jestliže zvítězí škodlivá obhajoba²⁹²
tohoto matkovraha.
Všechny lidi tento počín²⁹³ ihned
⁴⁹⁵smíří s prostopášností.²⁹⁴
Mnoho skutečného utrpení
z násilí vlastních dětí
čeká rodiče v příští době.

Antistrofa 1

Neboť ani od nás mainad
⁵⁰⁰sledujících člověka nikoho za jeho zločiny nepostihne hněv.²⁹⁵
Pustím smrt v každé podobě.
Jeden se bude druhého ptát,
jak zmírnit a zastavit soužení,²⁹⁶
⁵⁰⁵až bude vyhlášovat bídu svých bližních.²⁹⁷
Zbytečně je²⁹⁸ bude ten ubožák
ztišovat nejistou léčbou.

Strofa 2

Ať nikdo, na koho udeřilo

²⁸⁷ Zeugma; správně by se řeklo: svolajte svědky a shromážděte důkazy.

²⁸⁸ Pře: řec. *diké*. Podpora: jako v *Ag.* 47.

²⁸⁹ Valná část editorů vynechává poslední verš a čte od v. 487 ve smyslu: Vyberu ty nejlepší z mých občanů // a vrátím se, abych tento případ pravdivě rozsoudila. Rkp. hájí např. Smyth, Rose, Sommerstein.

²⁹⁰ V první strofě se střídají trochejské rozměry, většinou lékythia (— ◡ — ◡ — ◡ —), s jamby (— ◡ — — ◡ —); poslední verš je lékythion. Druhá strofa sestává téměř výhradně z lékythií (— ◡ — ◡ — ◡ —). Srv. podobný rozměr 321–7 (= 334–40). Podobná struktura se během trilogie objevuje častěji: srv. *Ag.* 160–257; 367–488; 681–5; 763–82; 975–1000; 1008–17; *Cho.* 405–65; 585–652; 783–837. Třetí strofa začíná v podobném duchu, ale od v. 529 (“Bůh dává...”) začíná s výjimkou v. 531 (= 543) série daktylů (srv. 368–70 = 377–9), která od v. 536 (= 548) přechází opět v jamb a v závěru v aristofanej (— ◡ ◡ — ◡ — —). Čtvrtá strofa je převážně jambická, s lékythiem v prvním a čtvrtém verši a opět s aristofanejem na závěr. Srv. převážně jambickou poslední strofu prvního stasima.

²⁹¹ Čtu podle Ahrensovy úpravy (Thomson, Sommerstein); podle rkp. by se četlo “rozvrat nových ustanovení” (hájí např. Page, Lloyd-Jones, West), a muselo by se to nejspíš vztahovat k právě ustavenému “pravidlu přísah” (483–4), což nedává dobrý smysl. Král a spol. čtou s Wilamowitzem ve smyslu “nastává rozvrat (nebo výsledek), který způsobí nová ustanovení”, to je ale gramaticky špatně průchodné.

²⁹² Obhajoba: *diké*.

²⁹³ Tj. Orestovo vítězství.

²⁹⁴ Jednání bez zábran nebude nadále trestáno, lidé si na ně zvyknou jako na normu. Podle jiného výkladu: všichni lidi... *spojí* s prostopášností, tj. budou jednat bez zábran.

²⁹⁵ Erínyje vyhrožují, že přestanou stíhat pokrevní zločiny. K mainadám srv. 25 n.

²⁹⁶ Patrně lékařská metaforika.

²⁹⁷ Tj. až budeš veřejně vyhlášovat, jaké zločiny na nich byly spáchány.

²⁹⁸ Tj. to soužení, trápení apod.

neštěstí, nevolá
⁵¹⁰s křikem tato slova:
“Ach Spravedlnosti
a trůny Erínyjí!”²⁹⁹
Takto bude asi lecjaký otec
či matka, jimž bylo právě ublíženo,
⁵¹⁵naříkat ve svém nářku,
neboť padá dům Spravedlnosti.

Antistrofa 2

Je místo, kde je děs dobrý
a musí tam zůstat sedět,
aby dohlížel³⁰⁰ na [lidskou] mysl.
⁵²⁰Je prospěšné
pod nátlakem zmoudřet.³⁰¹
Která obec či člověk,
jež v srdci neživí žádný strach,³⁰²
⁵²⁵by ještě ctila Spravedlnost?³⁰³

Strofa 3

Ani život v anarchii,
ani v despocii
nechval. Bůh dává ve všem vládu
⁵³⁰středu, jakkoli na různé oblasti dohlíží různě.³⁰⁴
Přiměřeně tomu říkám.³⁰⁵
potomkem bezbožnosti je vpravdě zpupnost,³⁰⁶
⁵³⁵zatímco ze zdravé mysli
vzchází všem vítaná
tolik vytoužená blaženost.

Antistrofa 3

Říkám ti, abys měl vždy v úctě
oltář Spravedlnosti,
⁵⁴⁰a nezneuctil jej s výhledem na zisk pošlapáním
bezbožnou nohou.³⁰⁷ S tím se pojí odplata.
Čeká určený konec.³⁰⁸

²⁹⁹ Volněji: vznešené, mocné Erínyje. Zvolání ve smyslu: kde jste?

³⁰⁰ Jako *Cho.* 1 aj.

³⁰¹ Srv. *Ag.* 180 n.; 1425; 1620.

³⁰² Čtení je značně nejisté.

³⁰³ Obě strofy končí tímže slovem.

³⁰⁴ Tj. jakkoli různě bůh spravuje různé oblasti světa, vždy svou pravomoc, vládu, moc (řec. *kratos*: jako např. v *Ag.* 10; 109; 258; 349; 943; 1664; 1673) uděluje středu, uměřenosti, vyváženosti protikladů.

³⁰⁵ Rovněž by se dalo číst: mluvím v těchto slovech o přiměřenosti. Tato dvojznačnost je pravděpodobně záměrná.

³⁰⁶ Variace na známý Solónův výrok, podle něž je zpupnost potomkem sytosti. Srv. též *Ag.* 763 n. Úvaha Erínyjí je zhruba takováto: strach z trestu je základem zbožnosti (= úcty k božím zákonům a snahy hledat vždy bohem posvěcený střed), zatímco přestanou-li se lidé bát, propadnou bezbožnosti a začnou se chovat zpupně, tj. přestanou respektovat ve všem náležitou míru. Jelikož právě náležitě míře dává bůh vždy vládu, je to k jejich vlastnímu neprospěchu, neboť se dostávají do konfliktu s boží vládou.

³⁰⁷ Srv. *Ag.* 381–4.

⁵⁴⁵Proto at' člověk řádně ctí důstojnost rodičů
a také chování v domě
ctící hostinné vztahy
at' má ve vážnosti.³⁰⁹

Strofa 4

⁵⁵⁰Takto bude spravedlivý bez nucení,
nebude prostý blaženosti
a nikdy nebude naprosto ztracen.³¹⁰
Ale ten, kdo se tomu opováží vzepřít a přestoupit to,³¹¹
a poveze hromadu všemožného nákladu bez ohledu na právo,³¹²
⁵⁵⁵bude, jak tvrdím, časem násilně donucen³¹³ spustit
plachty, až ho postihne nečas,³¹⁴
při němž se tříští ráhno.³¹⁵

Antistrofa 4

Nikdo ho neslyší, když volá uprostřed
nezdolného víru,³¹⁶
⁵⁶⁰jen bůh se směje drzému člověku,
když vidí, jak ten, kdo se chvástal, že se to nestane, je vysílen
nezvladatelnými víry a nemůže překonat hřeben [vlny].
Blaženost celého dřívějšího života
narazila na útes Spravedlnosti³¹⁷
⁵⁶⁵a on zahynul neželen, neviděn.³¹⁸

ATHÉNA

Hlásej, hlasateli, a vyzvi lid k pořádku.
Nechť se pronikavá etruská trubka³¹⁹
naplní dechem smrtelníka, a před lidem
zazní³²⁰ do nebe³²¹ její halasný³²² hlahol.
⁵⁷⁰Neboť soudní dvůr je shromážděn,³²³

³⁰⁸ Jak říká Aischylos v *Prosebnících* 732–3, ten, kdo znectívá bohy, zaplatí “po čase, v určený den” pokutu. K “určenému dni” srv. *Ag.* 767. K motivu čekání trestu srv. *Cho.* 61–4; 464; *Ag.* 153 (překládám “zůstává”). K předem určenému trestu srv. *Cho.* 647.

³⁰⁹ Dva ze tří “nepsaných zákonů” (srv. 269 n.). První z nich (úcta k bohům) je obsažen ve vv. 538–41.

³¹⁰ Jako v *Ag.* 536 (“prokletý”, dosl. naprosto zahubený, ztracený); *Cho.* 934. K možnosti prožít život bez trápení srv. 313 n.

³¹¹ Tj. to, o čem byla řeč v poslední strofě.

³¹² Snad metafora pirátské lodi. Bezbožný člověk “s vidinou zisku” pošlapává oltář Spravedlnosti (540) a nenasytně hromadí majetek bez ladu a skladu.

³¹³ Srv. *Ag.* 182–3.

³¹⁴ Hříčka “časem” a “nečas” v Aischylovi není: vloudila se nezáměrně.

³¹⁵ K metafoře lodi srv. *Ag.* 1005 n.

³¹⁶ Nešťastník už vypadl ze ztroskotané lodi a nyní se zmítá ve vlnách.

³¹⁷ Srv. *Ag.* 1006.

³¹⁸ Srv. poslední slovo předchozího sboru (396). Temnota a neviditelnost jsou atributy podsvětí.

³¹⁹ Nejstarší doklad etruského (řecky “tyrhénského” nebo “tyrsénského”) původu trubky. Trubač a hlasatel jsou možná dvě různé osoby.

³²⁰ Dosl. objeví se, zazáří (běžná synestetická metafora).

³²¹ Velmi nejisté.

³²² Dosl. nadmíru vypjatý, “hypertonický”, tj. velmi hlasitý.

³²³ Dosl. naplněn. Dvůr je “naplněn” soudci, a proto “napln” svou trubku dechem. Hříčka je podtržena pozicí slovesa “naplnit”: na konci v. 568 a na začátku v. 570.

a proto je namístě, aby celá obec
i tito zde³²⁴ ztichli a vyslechli má ustanovení
na věčné časy, jak správně vynést rozsudek.³²⁵

Vládce Apollóne, vládni nad tím, co ti náleží.³²⁶
⁵⁷⁵Řekni, co ty máš s touto věcí společného.

APOLLÓN

Přišel jsem, abych svědčil. Neboť tento muž
je podle zvyku prosebníkem u ohniště
mého domu, a já tím, kdo jej očistil od vraždy
a bude jej osobně obhajovat. Na vraždě³²⁷
⁵⁸⁰jeho matky mám navíc vinu. Ty tento případ
předlož³²⁸ a podle svých schopností rozhodni.³²⁹

ATHÉNA

Případ předkládám, ale slovo máte vy.³³⁰
Neboť žalobce³³¹ je tím, kdo má jako první
vše od počátku vylíčit a věc správně vysvětlit.³³²

SBOR

⁵⁸⁵Je nás hodně, ale budeme mluvit krátce.
Odpovídej vždy hned na naše otázky.³³³
Nejprve řekni, zda jsi vrahem své matky.

ORESTÉS

Zabil jsem ji. To není možné popřít.

SBOR

Tak už máme ze tří porážek první.³³⁴

ORESTÉS

⁵⁹⁰Ten, nad kým se chvástáš, ještě není na zemi.³³⁵

³²⁴ Není jisto, ke komu se vztahuje: snad k soudcům. Nejisté je i samotné čtení.

³²⁵ "Rozsudek": řec. *diké*. Trubač zatroubí (jednu pěknou trubačskou melodii máme rekonstruovanu podle notového záznamu na váze). Slíbená Athénina řeč přijde až od v. 681. Nyní je oddálena náhlým příchodem Apollóna.

³²⁶ Podle méně pravděpodobného výkladu tuto repliku pronáší Sbor. Jde zřejmě o slušný, ač trochu netrpělivý způsob jak říci: hled' si svého. S tím, že Apollón přijde osobně hájit Oresta, Athéna podle všeho nepočítala.

³²⁷ Totéž slovo jako v předchozím verši (v řečtině ob jeden verš) podtrhuje paradox toho, že Apollón očistil Oresta ze zločinu, za který sám nese odpovědnost.

³²⁸ Uved', představ apod. Soudní termín: případ, který má být projednáván, předkládá zvláštní zmocněnec, který snad v klasické době zastupoval někdejšího krále.

³²⁹ Apollón se domnívá, že soudit bude Athéna.

³³⁰ Tj. Sbor. Athéna se namísto odpovědi Apollónovi uctivě obrací k Erínyjím.

³³¹ Dosl. ten, kdo stíhá: původně pronásleduje, žene apod. (131; 226; 251; 403), právnické užití je ale běžné. Nyní se "stíhání" děje podstatně kultivovanějším způsobem.

³³² Erínyje se touto výzvou řídit nebudou a přistoupí hned ke křížovému výsledku.

³³³ Dosl. odpovídej střídavým kladením slova proti slovu.

³³⁴ Metafora pěstního zápasu, v němž zvítězil ten, kdo třikrát srazil soupeře k zemi (srv. *Ag.* 172 + pozn.).

³³⁵ Orestés nikdy nepopíral svůj čin.

SBOR

Musíš ale říci, *jak* jsi ji zabil!

ORESTÉS

Řeknu. Mečem ve své ruce jsem jí prořízl hrdlo.³³⁶

SBOR

Kdo tě přesvědčil?³³⁷ Čí to byl záměr?³³⁸

ORESTÉS

Jeho věštec. On je mým svědkem.

SBOR

⁵⁹⁵Věstec ti vyložil,³³⁹ že máš zabít matku?

ORESTÉS

A dosud jsem si nikdy na svůj osud nestěžoval.

SBOR

Však budeš mluvit jinak, až tě lapí verdikt.

ORESTÉS

Mám důvěru: otec z hrobu posílá podporu.³⁴⁰

SBOR

Jen si měj důvěru v mrtvoly, poté, cos zabil matku!³⁴¹

ORESTÉS

⁶⁰⁰Ano, protože byla poznamenána dvojí poskvrnou.

SBOR

Jakpak to? Tohle soudcům vysvětlí.

ORESTÉS

Vraždou svého manžela mi zavraždila otce.

SBOR

Dobrá, ale ty jsi naživu. Ona je zavražděním osvobozena.³⁴²

ORESTÉS

³³⁶ V řeč. je dosl.: řízl jsem ji do hrdla, což je stejně nepřirozená vazba jako v češtině; možná je text porušený, význam je ale jasný. Proříznutím hrdla se zabíjela obětní zvířata.

³³⁷ Srv. odkazy u Ag. 87.

³³⁸ Plán, návod (Stiebitz: kdo to nastrojil?): jako v Ag. 1614 (stejně sloveso ještě tamt. 1223; 1627; 1634). Objednavatel vraždy má stejnou vinu jako sám vrah.

³³⁹ Ve smyslu: vyložil, že je v souladu s Diovou vůlí. Předepsal, poučil tě. Oba termíny jsou užity s ironickým příděchem. Otázka je řečnická: Erínyje samozřejmě vědí, že Oresta navedl Apollón.

³⁴⁰ Podpora: srv. Cho. 478; Ag. 47. Podle jiného výkladu: mám důvěru [v Apollóna] a otec z hrobu...

³⁴¹ Nikdo jiný ti totiž nepomůže (s implikací, že mrtvola pochopitelně také ne). V řeč. chiasmus: mrtvolám jen důvěřuj matku zabiv.

³⁴² Tj. zbavena viny: srv. v napětí k tomu 175–8; 267–8 a zejm. 339–40.

A proč jsi nehnala na útěk ji, dokud žila?

SBOR

⁶⁰⁵Nebyla pokrevně spřízněna s mužem, jehož zabila.

ORESTÉS

A já jsem stejné krve jako moje matka?

SBOR

A jak myslíš, že tě živila, ty vrahu, uvnitř
lůna?³⁴³ Zapíráš matčinu krev, která je ti nejbližší?³⁴⁴

ORESTÉS

Ty teď podej svědectví a vylož mi,³⁴⁵
⁶¹⁰Apollóne, jestli jsem ji zabil právem.
Že jsem to spáchal, to je fakt, to nepopírám.
Posuď ale, zda se tvé mysli zdá, že bylo toto krveprolití
spácháno právem, nebo ne, abych jim to mohl ukázat.³⁴⁶

APOLLÓN

Povím vám, této vznešené athénské instituci,³⁴⁷
⁶¹⁵že právem, a jakožto věstec nebudu lhát.
Nikdy jsem na věštebném stolci³⁴⁸ neřekl
ohledně žádného muže, ženy či obce
nic, co neporučil otec Olympanů Zeus.
Upozorňuji vás,³⁴⁹ abyste pochopili, jak silné je toto
⁶²⁰ospravedlnění,³⁵⁰ a řídili se úmyslem mého otce.
Přísaha není nikdy mocnější Dia!³⁵¹

SBOR

Ty tvrdíš, že to byl Zeus, kdo ti dal³⁵² tuto věštbu,
abys tomuto Orestovi ukázal, že má pomstít vraždu
otce a nebrat sebemenší ohled na úctu k matce?

APOLLÓN

⁶²⁵Protože to není totéž, když zemře urozený muž,
poctěný žezlem daným od Dia,
a to dokonce rukou ženy,³⁵³ ne snad válečnickým³⁵⁴

³⁴³ Dosl. uvnitř pásky (srv. *Cho.* 992). Podle dobové fyziologie přijímá embryo matčinu krev pupeční šňůrou.

³⁴⁴ Nebo: nejdražší, nejpříbuznější. Stejně adjektivum jako v 216. Orestés se bezradně obrací k Apollónovi.

³⁴⁵ Srv. 595.

³⁴⁶ Tvůj výklad mi umožní ukázat soudcům mou nevinu.

³⁴⁷ Institute: řec. *thesmos*, dosl. ustanovení (392; 484; 571).

³⁴⁸ Srv. 18; 29.

³⁴⁹ Totéž sloveso v *Cho.* 278 o varovných zjeveních Pýthie.

³⁵⁰ Totiž Orestovo ospravedlnění s poukazem na Apollónovu věštbu.

³⁵¹ Srv. 218. Apollón zřejmě soudce navádí, aby hlasovali v Orestův prospěch i za cenu porušení přísah daných Athéně, tj. i v případě, že by to považovali za nespravedlivé (476–7; 489).

³⁵² Stejně sloveso jako v 529.

³⁵³ Zemřít rukou ženy je pro muže ostuda.

³⁵⁴ Stejně adjektivum, které v *Ag.* 112 překládám “vrhající se do boje” (srv. pozn. ad loc.).

daleko letícím šípem, jako třeba od Amazonky,
ale tak, jak uslyšíš, Pallado, ty, i vy, kdo zde sedíte,
⁶³⁰abyste svým hlasem rozhodli o této věci.
Z vojenské výpravy, ³⁵⁵kde si většinou
vedl spíše dobře, ³⁵⁶jej přijala laskavými
[slovy a stála u něj, zatímco ve]³⁵⁷
vaně podstupoval koupel, na jejímž konci
jej obalila ³⁵⁸pláštěm, ³⁵⁹znehbynila
⁶³⁵manžela ve vyšívaném rouchu ³⁶⁰bez otvorů³⁶¹ a bodala.
Řekl jsem vám, jakou smrtí zahynul muž
všemi ctěný, ³⁶²velitel námořnictva. ³⁶³
O ní jsem řekl, jak si počínala, ³⁶⁴aby to popudilo lid,
který je určen, aby rozhodl tuto při. ³⁶⁵

SBOR

⁶⁴⁰Říkáš, že smrt otce je pro Dia obzvlášť závažná,
on sám přitom spoutal starého otce Krona.
Proč stejnými slovy nemluvíš proti tomu?
Jsem svědkyní, že jste to slyšeli. ³⁶⁶

APOLLÓN

Vy potvory, jež každý nenávidí, odporné bohům! ³⁶⁷
⁶⁴⁵Pouta se dají rozvázat, na to existuje lék,
je celá řada způsobů, ³⁶⁸jak se z toho vyvázat.
Pro člověka, jemuž prach vysaje krev,
však neexistuje vzkříšení, jakmile jednou zemře. ³⁶⁹
Na to můj otec nevytvořil žádná
⁶⁵⁰zaříkadla, ³⁷⁰zatímco vše ostatní svou mocí
bez nejmenší námahy otáčí a klade nahoru či dolů. ³⁷¹

³⁵⁵ Srv. *Ag.* 603.

³⁵⁶ Formulace je opatrná. Apollón byl v Trójské válce na straně Trójanů; Agamemnón v počátku války urazil Apollónova věštce, čímž si vysloužil krutý boží hněv. Srv. *Ag.* 509 n.

³⁵⁷ Chybějící verš je doplněn podle smyslu.

³⁵⁸ Kolem dokola jako plachtou nebo rubášem: srv. *Cho.* 998.

³⁵⁹ Jako *Cho.* 1010.

³⁶⁰ Srv. *Ag.* 1581 aj.

³⁶¹ Srv. *Ag.* 1383.

³⁶² Srv. *Cho.* 55.

³⁶³ Motivem smrti ctihodného muže je řeč rámována (srv. 625–6).

³⁶⁴ Řeč je zřejmě o Klytaiméstře. Čtení je ale nejisté.

³⁶⁵ Pře: řec. *diké*.

³⁶⁶ Erínyje upozorňují porotu na obzvlášť závažný argument.

³⁶⁷ Srv. 73; 191; 197; 365. Apollónův slovník je pod běžnou stylovou úrovní tragického dialogu, podle Sommersteina připomíná spíše styl satyrského dramatu či komedie.

³⁶⁸ Způsob: *méchané* (srv. 82).

³⁶⁹ Srv. *Ag.* 569; 1361.

³⁷⁰ Srv. *Ag.* 1019 n.

³⁷¹ Vše se zvrací ve svůj protiklad, jen lidská smrt se neobrací v život. Tento pozoruhodný výrok o povaze Diova působení je třeba přeložit co nejpřesněji. O tom, že bohové vše provádějí bez námahy, píše Aischylos v *Prosebnicích* 100. Tamt. 101 n. se dozvídáme, že Zeus sedí na svatém trůně, odkud záhadným způsobem uvádí ve skutek své myšlení. Podobná koncepce se objevuje u staršího Xenofana a mladšího Anaxagory. Je příznačné pro Aischylův styl, že se nám zde proto-filosofická koncepce nejvyššího boha objevuje bok po boku s mytologickým obrazem. Aischylos zřejmě neviděl mezi oběma hledisky žádný rozpor.

SBOR

Dobrá, podívej, jakou obhajobou ho chceš nechat uniknout.
Má se ten, kdo vylil na zem pokrevně spřízněnou krev své matky,
poté usadit v Argu v domě svého otce?³⁷²
⁶⁵⁵Které obecní oltáře bude užívat?³⁷³
Která svatá voda soukmenovců ho přijme?³⁷⁴

APOLLÓN

Ještě řeknu něco, a věz, že budu mluvit pravdu.
Ta, kterou nazýváme matkou, není zploditelkou
⁶⁶⁰plodu, nýbrž živitelkou počatého zárodku.
Plodí ten, kdo vstříkuje,³⁷⁵ zatímco ona je jako hostitelka,
která uchová ratolest cizinci,³⁷⁶ pokud mu to bůh nepřekazí.³⁷⁷
Podám ti důkaz tohoto tvrzení.
Otec může být rodičem bez matky: zde máme
po ruce svědka, dceru Olympského Dia,³⁷⁸
která [...] ³⁷⁹
⁶⁶⁵ani nevyrostla v temnotě lůna,
nýbrž je ratolestí, jakou by bohyně nezplodila (?).³⁸⁰
Pokud jde o mne, Pallado, budu celkově dělat vše pro to,
aby sláva tvé obce a tvého lidu byla veliká,
tak, jako jsem k ohništi tvého domu poslal tohoto muže,
⁶⁷⁰aby ti byl na všechny časy věrný,
a abys v něm, bohyně, získala svého spojence,
stejně jako v jeho následnících, a to aby trvalo věčně,
aby potomci těchto zde³⁸¹ byli s těmi zárukami spokojeni.³⁸²

ATHÉNA

Mohu nyní vyzvat tyto [soudce], aby s rozvahou
⁶⁷⁵spravedlivě hlasovali? Bylo již řečeno vše?

³⁷² Erínyje se Apollónovi vysmívají, že ve snaze Oresta obhájit poskytl argument proti němu: podívej, jak nelogická je tvoje obhajoba. Poté, cos nyní řekl o nenapravitelnosti vraždy, chceš, aby vrah byl zproštěn viny. V řeč. věta začíná slovem “matky” a končí slovem “otce”.

³⁷³ Poskvrněný člověk nesmí vykonávat bohopoctu u obecních oltářů, pouze u oltáře domácího.

³⁷⁴ Soukmenovci: členové *fratrie*, rodinného klanu, který společně provádí určité obřady. “Svatá voda”: srv. *Ag.* 1037.

³⁷⁵ Termín, který se užívá v zoologii nebo v satyrském dramatu (Sommerstein).

³⁷⁶ Hostitel i cizinec = řec. *xenos*.

³⁷⁷ Podobnou teorii připisuje Aristotelés Aischylovu mladšímu současníkovi Anaxagorovi a “jiným fyziologům” (*De gen. anim.* IV,1. 763b 30). Nezdá se však, že by Aischylos počítal s přesvědčivostí argumentu, ba spíše jej vkládá Apollónovi do úst na dokreslení jeho nepříliš sympatických povahových rysů. Pro to svědčí mj. skutečnost, že sloveso “plodit” (*tiktein*) nebo jméno “zploditel” (*tokeus*) se v *Oresteii* nejčastěji užívá právě v souvislosti s matkou (*Cho.* 133; 419; 527; 913; 928; *Eum.* 321; 463; 514).

³⁷⁸ Tj. Athénu, která se zrodila z Diovy hlavy.

³⁷⁹ Zřejmě chybí jeden verš, snad ve smyslu “nebyla počata na manželském lůžku”.

³⁸⁰ Verš je podezřelý, “bohyně” čteno podle úpravy (v rkp. je “bůh”). Možná je verš slepen z fragmentů dvou veršů poté, co část textu vypadla (West).

³⁸¹ Tj. Athéňanů.

³⁸² Tj. s tou spojeneckou smlouvou stvrzenou přísahami (srv. 762–6). Ke spojenecké přísaze srv. též *Ag.* 650 n. K politickému kontextu pasáže srv. pozn. k 291.

APOLLÓN

My jsme již vystříleli všechny šípy.
Čekám, abych se dozvěděl, jak bude spor rozhodnut.

ATHÉNA

Dobrá, a jak mohu předejít výčitkám z vaší strany?

SBOR

Slyšeli jste, co jste slyšeli. Mějte v srdci
⁶⁸⁰respekt k přísaze, až budete hlasovat, cizinci. ³⁸³

ATHÉNA

Nyní si vyslechni mé ustanovení, attický lide,
jenž rozhoduješ první právní spor³⁸⁴ ohledně krveprolití. ³⁸⁵
I nadále Aigeově lidu³⁸⁶ provždy
zůstane tato rada soudců.

⁶⁸⁵Budou zasedat³⁸⁷ na tomto pahorku, sídle a tábořišti
Amazonek, když přišly na svém tažení
se záští vůči Théseovi. ³⁸⁸ Tehdy vztyčily tuto
novou pevnost proti pevnosti³⁸⁹ a hradbu proti hradbě
a obětovaly Areovi, podle čehož tato skála,
⁶⁹⁰tento pahorek, nese jméno Areovo. ³⁹⁰ Zde bude úcta
obyvatel města a vrozený strach³⁹¹ každého zdržovat
od nespravedlnosti, stejně tak ve dne, jako v noci,
pokud občané sami nebudou do zákonů přidávat novoty. ³⁹²
Jestliže průzračnou vodu znečistíš
⁶⁹⁵přítoky škodlivin a bahna, už pro tebe nikdy nebude pitná.

³⁸³ Distribuce partů ve vv. 676–680 je nejistá. Někteří badatelé připisují první repliku Sboru a poslední Apollónovi. S tím je ale v rozporu Apollónovo zpochybnění přísah v 621. Lučšnická metafora v 675–6 se navíc hodí lépe na božského lukostřelce.

³⁸⁴ První právní spor: řec. *dikai*, právní nároky sporných stran. Srv. 472. Aischylovy *Eumenidy* jsou aitiologickým mýtem o založení instituce soudu, respektive instituce hlasování na základě rovnocenného dialogu sporných stran, které je základním nástrojem demokratického uspořádání.

³⁸⁵ První právní spor vůbec, a to spor, který se týká krveprolití.

³⁸⁶ Aigeus byl otcem Théseovým.

³⁸⁷ Čtení podle úpravy: nejisté.

³⁸⁸ Amazonky si přišly do Athén pro svou královnu Hippolytu (nebo její sestru Antiopu), kterou dostal Théseus odměnou za svůj podíl na Hérakleově výpravě za Areovým pásem (devátý úkol uložený Hérakleovi Eurystheem). V boji, který některými rysy připomíná zápas o Helenu v Tróji, byly dle tradice poraženy (srv. Kerényi, *Mytologie Řeků II*, s. 121; 178 n.). Athénina zmínka o Amazonkách má svůj dramatický význam v situaci, kdy se rozhoduje o případu Oresta, který zbavil své město vlády žen (srv. *Cho.* 302–4).

³⁸⁹ Nebo město proti městu. “Městem” (*polis*) však Athénané nazývali Akropoli, na jejímž úpatí Areopag stojí.

³⁹⁰ Areopag je dosl. Areův pahorek (*Areo-pagos*). Podle rozšířenější tradice připomíná jméno vršku soudní přelíčení se samotným Areem, poté co zabil Poseidonova syna Hallirhothia.

³⁹¹ Zřejmě ve smyslu: vrozený strach zprotivit se tomu, co se těší úctě občanů.

³⁹² Tj. pokud lidé nebudou měnit pravidla, která jsou nyní božsky založena. Tento verš je základem kontroverze ohledně Aischylova postoje k Efialtovým reformám v letech 462/1 (tj. tři roky před uvedením *Oresteie*), v jejichž rámci byly Areopagu odňaty rozsáhlé politické a soudní pravomoci a omezena jurisdikce na případy (zejm. pokrevních) vražd. Aischylův aitiologický mýtus je na jedné straně pochopitelný jako pokus o ospravedlnění těchto reform (z hlediska původního určení rady), vv. 700–703 na druhé straně svědčí o tom, že Athéna připsuje radě větší význam, než jí ponechal Efialtés. Spor o Aischylovu pozici není dodnes přesvědčivě rozhodnut a není vyloučeno, že se Aischylos Athéninými ústy pokouší nabídnout konsensus přijatelný pro obě strany ve své době velmi bouřlivého politického konfliktu (Sommerstein). Při překladu bych se v této Athénině řeči, určené Aischylovým současníkům, nebál termínů typu “novela zákona”, “novelizace”, “zákonná úprava” apod.

Radím obyvatelům města, aby nechránili a nectili
ani anarchii, ani despocii,
a aby z obce nevykazovali všechno děsivé.³⁹³
Vždyť který smrtelník je spravedlivý, aniž má z něčeho strach?
⁷⁰⁰Budete-li mít spravedlivou bázeň před touto ctihodností,³⁹⁴
získáte pro vaši zemi a město ochranný
val, jaký nemá žádný člověk,
ani mezi Skythy nebo v kraji Pelopově.³⁹⁵
Ustavuji tuto radu jako orgán
⁷⁰⁵neúplatný,³⁹⁶ respektovaný, přísný,
jako stráž země bdící nad spícími.
To je má výzva. Rozpředla³⁹⁷ jsem ji před svými
občany pro budoucnost. A nyní se pozvedněte,³⁹⁸
vezměte hlasovací oblázky a s respektem k přísaze³⁹⁹
⁷¹⁰rozhodněte spor.⁴⁰⁰ Skončila jsem svou řeč.⁴⁰¹

SBOR

Také vám ale radím,⁴⁰² abyste neznectily
tuto společnost,⁴⁰³ která může být pro zemi tíživá!⁴⁰⁴

APOLLÓN

A já vás vyzývám, abyste měli bázeň⁴⁰⁵ před věštbami
jak mými tak Diovými, a nezbavili je plodnosti.⁴⁰⁶

SBOR

⁷¹⁵Zabýváš se krvavými činy, ač ti to nepřísluší.
Nadále budeš věštit v příbytku nečisté věštírny.⁴⁰⁷

APOLLÓN

³⁹³ Ozvěna zpěvu Erínyjí: srv. 517–28.

³⁹⁴ Tj. před ctihodností této rady.

³⁹⁵ Tj. na Peloponésu; Aischylos ale myslí specificky na Spartu, jejíž zákonodárství, podobně jako zákonodárství Skythů, bylo v jeho době vyhlášené. Snad by bylo lepší překládat “ve Spartě” nebo podobně.

³⁹⁶ Dosl. nedotknutelný ziskem.

³⁹⁷ Srv. *Ag.* 829; 916; 1229; 1296.

³⁹⁸ Snad míněno i metaforicky.

³⁹⁹ Srv. 680.

⁴⁰⁰ Řec. *diké*. Snad by se to dalo opsat ve stylu: rozhodněte, kde stojí právo apod.

⁴⁰¹ Soudci se zvedají ze svých lavic a přistupují k urnám stojícím od v. 566 na vyvýšeném místě (na stole) v popředí, patrně až v orchésťe, které transparentně symbolizují základní dilema. Vhazují oblázky do jedné či druhé urny. Každá z následujících replik provází hlasování jednoho ze soudců, při verši 732 je jich tedy celkově 11. Nejspíše při verši 733 povstává Athéna ze svého křesla (umístěného zřejmě uprostřed řady) a rovněž přistupuje k urnám, aby po krátkém úvodu vhodila dvanáctý, tj. vyrovnávací hlas.

⁴⁰² Nejen abyste respektovaly přísahu (srv. oproti tomu 680). Zatímco dosud hovořily Erínyje podstatně rozumněji než Apollón, nyní se vahadlo sympatií začíná vracet do rovnovážné pozice.

⁴⁰³ Nebo: návštěvu (srv. pozn. k 966).

⁴⁰⁴ Totéž adjektivum jako v *Ag.* 206; 1640; 1660, ale i 456 (dosl. těžký, a tak obtížný, strašlivý, nebezpečný). Srv. též níže 730, kde se nebezpečnost Erínyjí zpochybní, a k motivu “těžkosti” Erínyjí srv. pozn. k 780. “Společnost”: řec. *homília*, k čemuž srv. pozn. k 966.

⁴⁰⁵ Jako v 700.

⁴⁰⁶ Dosl. neučinili je neplodnými. Zatímco Erínyje budou vyhrožovat neplodností země (780–7 aj.), Apollón varuje před “neplodností” věštev, tj. před důsledky toho, že se věštba nenaplní (srv. *Cho.* 900–1).

⁴⁰⁷ Srv. 169–70.

Takže můj otec byl také zklamán ve svém záměru,
když prosil po první vraždě o očistu Ixión?⁴⁰⁸

SBOR

Tos řekl ty. Jestli ale nedosáhnou spravedlnosti,
⁷²⁰budu nadále této zemi dělat tíživou společnost!⁴⁰⁹

APOLLÓN

Jenže ty jsi beze cti⁴¹⁰ jak mezi mladými,
tak mezi staršími božstvy!⁴¹¹ Zvítězím já!

SBOR

Podobně sis počínal i v domě Ferétově.⁴¹²
Přesvědčil jsi Sudby,⁴¹³ aby zbavily smrtelníka pomíjivosti!⁴¹⁴

APOLLÓN

⁷²⁵Cožpak není správné prospívat tomu, kdo tě ctí,
za všech okolností, a zvláště, když je v nouzi?

SBOR

Jsi to ty, kdo zrušil staré pořádky,
když jsi pradávne bohyně opil vínem!

APOLLÓN

Jsi to ty, kdo bude záhy zvracet svůj jed, zcela neškodný⁴¹⁵
⁷³⁰nepřítelům, až se spor rozuzlí⁴¹⁶ ve tvůj neprospěch!⁴¹⁷

SBOR

Jelikož ty, mladíček, roznášíš na kopytech mne, stařenu,⁴¹⁸
čekám, dokud neuslyším spravedlivé rozhodnutí,
stále na pochybách, mám-li se na město rozzlobit.

ATHÉNA

Je na mně, abych spor posoudila jako poslední.
⁷³⁵A dám tento svůj hlas Orestovi.
Neboť mne nezrodila žádná matka

⁴⁰⁸ Srv. 441. Otázkou chce snad Apollón vyprovokovat Erínyje k rouhavému výroku, který by jim v Diových očích znevýhodnil pozici. Ixión vsutku Dia zklamal, když se po pozvání na Olymp pokusil svěst Héra. Rozhovor božstev v napjatém očekávání výsledku hlasování má i nadále podobně rozverné rysy jako rozhovor Kassandry a Sboru krátce před vyvrcholením první části trilogie (srv. pozn. k Ag. 1203).

⁴⁰⁹ Ozvuk 711.

⁴¹⁰ Srv. 394.

⁴¹¹ To je jistě tvrzení poněkud přehnané. Dozajista neplatí pro Athénu.

⁴¹² Ferés (-éta) byl zakladatelem thessalského města Fery (řec. Ferai). Jeho synu Admétovi se Apollón odvděčil za slušné zacházení tím, že přemluvil Moiry, aby místo něho nechaly zemřít zástupce. Nabídla se k tomu Admétova manželka Alkéstis, o níž pojednává stejnojmenná Eurípidova tragédie.

⁴¹³ Rec. Moiry (srv. 334 + odkazy u 961). K "přesvědčování" srv. pozn. k 885.

⁴¹⁴ Opět přehnané tvrzení; Apollón Admétovu smrt pouze oddálil.

⁴¹⁵ Dosl. nikterak tíživý. Opak 711; 720. K "jedu" srv. 782.

⁴¹⁶ Dopadne, naplní (*telos*); spor: *diké*. Srv. 245.

⁴¹⁷ Dosl. až nebudeš mít [příznivé] rozuzlení sporu, tj. až nedosáhneš vítězství (srv. 719).

⁴¹⁸ Srv. 150.

a já s veškerou rozhodností ve všem, kromě ženitby,
podporuji mužství a jsem zcela na straně otce.
Proto nebudu větší závažnost přikládat smrti ženy,
⁷⁴⁰která zabila svého manžela, strážce domu.
A Orestés vítězí, i kdyby byl výsledek nerozhodný.⁴¹⁹
Co nejrychleji vysypte z uren losy,
vy ze soudců, jimž byla svěřena tato úloha.⁴²⁰

ORESTÉS

Ach Foibe Apollóne, jak bude spor rozhodnut?

SBOR

⁷⁴⁵Ach Noci, černá matko,⁴²¹ díváš se na to?

ORESTÉS

Teď mi nastane konec oběšením,⁴²² nebo budu vidět světlo.⁴²³

SBOR

A my buďto zmizíme, nebo si nadále udržíme pocty.

APOLLÓN

Spočítejte správně vysypané oblázky, cizinci,
ctěte spravedlnost při určování výsledku.
⁷⁵⁰Chybí-li rozvaha,⁴²⁴ dochází k velkému neštěstí,
[...] jediný oblázek může postavit dům na nohy.⁴²⁵

ATHÉNA

Tento muž je zproštěn obvinění z krveprolití.
Počet hlasů je totiž vyrovnaný.

ORESTÉS

Ach Pallado, ach ty, jež jsi zachránila můj dům,
⁷⁵⁵jsi to ty, kdo mne, zbaveného otcovské země,

⁴¹⁹ Přesněji: i kdyby byl posouzen rovným rozložením hlasů.

⁴²⁰ Úloha: řec. *telos*, jako v *Ag.* 1202 aj. Toto neobyčejně frekventované slovo Athéninu řeč uzavírá.

⁴²¹ Srv. 459–60, kde se podobně mluví o Klytaiméstře. Srv. též 321–2; 416.

⁴²² V případě negativního rozsudku by se Orestés zřejmě sám oběsil.

⁴²³ Tj. budu žít: srv. pozn. k 323.

⁴²⁴ Srv. 674.

⁴²⁵ Napřímit, napravit, postavit: srv. 516; *Cho.* 963–4. V textu chybí slovo. Toto je poslední Apollónova replika. Je kupodivu naprosto nejasné, kdy Apollón odchází. Jistě počká na výsledek hlasování (tj. do v. 753) a možná až na konec Orestovy řeči (tj. do v. 777), v takovém případě by ale bylo podivné, že jej Orestés v závěru své řeči nezmiňuje. Je vůbec nezvyklé, aby jakákoli postava opustila jeviště beze slova, a v případě postavy takto významné je to překvapivé dvojnásob. Pokud nevypadla část textu (tuto možnost zvažuje Taplin), jsou tři zhruba stejně zvláštní možnosti: 1. Apollón odchází ihned poté, co vyslechne výsledek hlasování (po 753), stejně neslyšně, jako přišel po v. 573. Jeho úloha je skončena, příběh, který se rozehrává nyní, už vychází z nové konstelace sil, která se jeho netýká. 2. Apollón odchází během Orestovy řeči, snad po v. 761, tj. poté, co mu již Orestés vzdal díky, aby však vzápětí ukázal, že jeho skutečným zachráncem není Athéna ani Apollón, nýbrž Zeus. Odchod Apollóna na tomto místě by snad byl jakýmsi dramatickým podtržením Diovy svrchovanosti v celém příběhu. Právě pod Diovou patronací se nyní bude odehrávat poslední etapa božského konfliktu, tj. přesvědčování Erínyjí, kde již pro Apollóna nebude v Diově režii místo. 3. Apollón odchází spolu s Orestem po 777, aniž by k němu Orestés pronesl jediné slovo (přestože ve v. 775 přímo slovuje Athénu a její lid). Bůh sud' a režisér s ním.

vrátil domů. A Řekové budou říkat:
 “Ten muž je znovu Argejec, bydlí v majetku
 svého otce,⁴²⁶ díky Palladě a Loxiovi
 a díky tomu, jenž všechno určuje,⁴²⁷ třetímu
 760 Zachránci.”⁴²⁸ On měl ohled⁴²⁹ na otcovu smrt
 a zachránil mne, když viděl tyto matčiny obhájce.
 A já se této zemi a tvému lidu
 nadále na všechnen sebedelší čas
 zavazuji před svým odchodem domů přísahou,
 765 že sem nikdy žádný vládce u kormidla mé země⁴³⁰
 nepřitáhne jako nepřítel s dobře vyzbrojenou armádou.⁴³¹
 Neboť já sám, ač budu tou dobou v hrobě,
 těm, kdo mé nynější přísahy přestoupí,
 způsobím nezpůsobilost k úspěchu,
 770 přivedím slabost jejich výpravám a nepříznivá znamení
 jejich cestám, a tak dosáhnou toho, že budou svého podniku litovat.⁴³²
 Pokud je ale dodrží⁴³³ a budou provždy ctít
 toto Palladino město vojenským spojenectvím,⁴³⁴
 pak na ně i já budu laskavější.⁴³⁵
 775 Bud’ zdráva ty i lid, jenž spravuje toto město!⁴³⁶
 Necht’ máš na své nepřátele hmat, jemuž neuniknou,⁴³⁷
 který tě bude zachraňovat⁴³⁸ a přinášet válečné vítězství!⁴³⁹

SBOR⁴⁴⁰

⁴²⁶ K majetku srv. *Ag.* 1638; *Cho.* 136; 301; 865.

⁴²⁷ Totéž sloveso jako v *Ag.* 369; 1424; 1488.

⁴²⁸ Srv. 754. Motiv záchrany (spásy, řec. *sótériá*) úzce souvisí s obrazem bouře (srv. *Ag.* 664; *Cho.* 201–4; 1065–1073). V *Ag.* je o “zachráně” řeč v souvislosti z návratem Řeků z Tróje domů (*Ag.* 343; 646; 664; 1238). Jako “zachránce” (*sótér*) je v *Ag.* označován “jakýsi bůh”, resp. Tyché (664), Apollón (512), ironicky Hádés (1387) a opět ironicky Agamemnón (897). V *Cho.* se motiv “záchrany” objevuje už výhradně v souvislosti s “vysvobozením” domu: “zachránce” je Hermés (2); Orestés: 236; 264 (spolu s Élektrou); 1073, Agamemnón je vyzván, aby svou pomocí “zachránil sám sebe” (509). Klíčem k motivu záchrany je však ve všech případech “třetí Zeus”, tj. Zeus Sótér, na něhož se v průběhu trilogie opakovaně naráží (srv. *Ag.* 247; 284; 1386–7; *Cho.* 244–5; 1073), o němž je však výslovně řeč teprve nyní (napodobují přesah, který podtrhuje jeho význam). S “třetím Diem” zřejmě souvisí i nápadná Aischylova záliba v samotném čísle tři: kromě uvedených pasáží srv. *Cho.* 578; 655; 876; 1066; *Eum.* 4.

⁴²⁹ Nebyla mu lhostejná, vzal ji vážně, byl jí dotčen. Bůh má ohled na člověka: srv. 92; 232–4.

⁴³⁰ Jako v 16.

⁴³¹ Srv. pozn. k 291.

⁴³² Podnik: *ponos*, námaha, strastiplný (typicky válečný) podnik. Srv. 59; *Ag.* 54. Věta není syntakticky nejhladší a někteří editoři předpokládají porušení textu. Od v. 767 čtu doslova: Neboť my sami (plurál majestaticus), ač tou dobou budeme v hrobě, těm, kdo naše nynější přísahy přestoupí, *provedeme* (ve smyslu: způsobíme, řec. *práksomen*) nezládající neschopností *provádět* (tj. tím, že nebudou mít způsob, jak provádět své záměry, řec. *a-méchanos dys-práksijajs*) a tím, že přivedíme slabost jejich výpravám a nepříznivá znamení jejich cestám, že budou svého podniku litovat.

⁴³³ Dosl. zřejmě: pokud budou [přísahy] správně dodržovány.

⁴³⁴ Dosl. spolu-bojovným kopím, tj. spojeneckou armádou.

⁴³⁵ Text v detailech nejistý. “Laskavý”: *eu-menés*, viz Eumenidy, “laskavé bohyně”.

⁴³⁶ Takto bývají zpravidla označováni božští patroni města (srv. *Ag.* 338).

⁴³⁷ Takový hmat, který nepříteli způsobí neodvratný pád (srv. 589). Totéž slovo v *Ag.* 64 ve smyslu “zápas”. Tím “hmatem”, tj. metodou, trikem, jak porazit nepřitele, je spojenecká smlouva.

⁴³⁸ Srv. pozn. k 760.

⁴³⁹ Poslední Orestova slova, po nichž odchází.

Strofa 1

I-jó vy mladší bohové! Dávné zákony
jste na kopytech roznegli,⁴⁴¹ z mých rukou sebrali.
⁷⁸⁰Jsem znectěna, nebohá, těžce můj hněv doléhá⁴⁴²
na tuto zemi, pheu!,⁴⁴³
jed, jed, zármutek za zármutek, ze srdce vylévám
po kapkách,⁴⁴⁴ pro půdu
nesnesitelný,⁴⁴⁵ a poté
⁷⁸⁵se lišej⁴⁴⁶ zbavující listů i dětí, ach Spravedlnosti, Spravedlnosti,
přežene po pevnině
a uvrhne na celý kraj lidomornou poskvrnu.⁴⁴⁷
Naříkám! Co dělat mám?⁴⁴⁸
Jsem vysmívána!⁴⁴⁹ Neúnosné [příkoří]
⁷⁹⁰jsem mezi zdejšími⁴⁵⁰ vytrpěla!⁴⁵¹
I-jó my nešťastné, velikou zkázou postižené⁴⁵² dcery
Noci, zarmoucené znectěním.

ATHÉNA

Neneste to tak těžce, s takovým nářkem.⁴⁵³ Poslechněte mne.⁴⁵⁴
⁷⁹⁵Vy jste nebyly poraženy,⁴⁵⁵ soud přece skončil
vpravdě nerozhodným hlasováním, v němž jste nebyly znectěny.⁴⁵⁶
Vždyť bylo předloženo jasné svědectví od Dia,⁴⁵⁷
a svědkem byl ten, kdo sám vydal věštbu,
že pokud to Orestés spáchá,⁴⁵⁸ nic se mu nestane.⁴⁵⁹

⁴⁴⁰ V lyrických částech následující výměny Sboru a Athény převažuje dochmius. V první strofě je hojně prokládán jamby a trocheji (srv. 143–78), poslední verš je aristofanej (jako 537 = 549, 557 = 565). Druhá strofa sestává pouze z dochmiů.

⁴⁴¹ Srv. 150; 731.

⁴⁴² Přesněji: jsem těžce (tísnivě, strašlivě, krutě) rozhněvaná. K “těžkosti” Erínyjí srv. *Ag.* 1174–5; 1482; 1660 a *Eum.* 161; 373; 382; 712 (s poznámkou); 729; 932.

⁴⁴³ Běda apod.

⁴⁴⁴ K jedu srv. 478–9; ke kapání srv. 54; *Cho.* 1058 (+ pozn.).

⁴⁴⁵ Oblíbené Aischylovo adjektivum: srv. 146; 478–9; *Ag.* 386; 396; 564; 1103; 1600; *Cho.* 442; 469.

⁴⁴⁶ Jedno slovo označuje sněť a zároveň formu lepry. Srv. pozn. k *Cho.* 280.

⁴⁴⁷ Tj. nákazu.

⁴⁴⁸ V řeč.: *Ste-na-zdó! Ti re-ksó?*

⁴⁴⁹ Srv. 560.

⁴⁵⁰ Čtení nejisté. Dosl. snad “mezi občany”.

⁴⁵¹ Srv. 143–5.

⁴⁵² “Velikou zkázou postižené” je vyjádřeno jedním slovem. Čtení je ale velmi nejisté.

⁴⁵³ Dosl. neneste to s tak těžkým nářkem: ozvuk 784 (nesnesitelný); 780 (těžký hněv); 788 (naříkám). K těmto a následujícím ozvukům srv. pozn. k *Ag.* 1467.

⁴⁵⁴ Poslechněte: nechte se přesvědčit. K motivu přesvědčování srv. *Ag.* 87 + pozn.

⁴⁵⁵ Athéna se snaží Erínyje přesvědčit, že žádá ze sporných stran nevíťezila na úkor protivníka. S tím je ovšem v rozporu její vlastní tvrzení v 742, podle něhož rovnost hlasů znamená Orestovo vítězství. Aby mohlo skutečně poprvé během trilogie dojít k završení sporu, v němž nebude nikdo poražen (srv. oproti tomu *Ag.* 854; 941–2; 1424; *Cho.* 478; 499; 868; 890; 1017; *Eum.* 477; 722), a tak se mohly naplnit naděje ve vítězství dobra, v němž “vítězí první i poslední běžec” (srv. *Ag.* 121; 173–4; 314), musejí být Erínyje teprve přesvědčeny (a tak i “poraženy”: srv. *Ag.* 583). Tak se v pravém smyslu naplní paradox vítězství a porážky v *Ag.* 943. Srv. k tomu 903.

⁴⁵⁶ Ozvuk 780. Erínyje “nebyly znectěny” jednak proto, že soud probíhal legitimně, jednak proto, že striktně vzato nebyly poraženy.

⁴⁵⁷ Srv. 19; 616–24; 713–14.

⁴⁵⁸ Totéž sloveso jako v *Ag.* 1527 (trpěl tak, jak jednal); 1564 (kdo spáchal, má trpět). Nyní je Diovou autoritou zaštiťován opak.

⁸⁰⁰Říkám vám, nesesílejte⁴⁶⁰ na tuto zemi tíži
svého hněvu,⁴⁶¹ nezlobte se,⁴⁶² nezpůsobujte
neplodnost vyléváním kapek (...),⁴⁶³
divokou⁴⁶⁴ požíravou pěnou.⁴⁶⁵
Osobně vám s plným oprávněním⁴⁶⁶ slibuji,
⁸⁰⁵že v této spravedlivé⁴⁶⁷ zemi budete mít vyhloubené sídlo⁴⁶⁸
a budete sedět u svých oltářů na blyštivých trůnech⁴⁶⁹
a přijímat pocty od těchto obyvatel města.

SBOR

Antistrofa 1

I-jó vy mladší bohové! Dávné zákony
jste na kopytech roznegli, z mých rukou sebrali.
⁸¹⁰Jsem znectěna, nebohá, těžce můj hněv doléhá
na tuto zemi, pheu!,
jed, jed, zármutek za zármutek, ze srdce vylévám
po kapkách, pro půdu
nesnesitelný, a poté
⁸¹⁵se lišej zbavující listů i dětí, ach Spravedlnosti, Spravedlnosti,
přežene po pevnině
a uvrhne na celý kraj lidomornou poskvrnu.
Naříkám! Co dělat mám?
Jsem vysmívána! Neúnosné [příkoří]
⁸²⁰jsem mezi zdejšími vytrpěla!
I-jó my nešťastné, velikou zkázou postižené dcery
Noci, zarmoucené znectěním.

ATHÉNA

Nejste znectěny, nebud'te příliš rozzlobené⁴⁷⁰
⁸²⁵a nezpůsobujte nesnáze zemi lidí, bohyně.⁴⁷¹
I já jsem poslušná Dia⁴⁷² a – proč to říkat? –
– také jako jediná z bohů vím o klíčních domu,
v němž je zapečetěný jeho blesk.
Ten však není potřeba. Pěkně mne poslechněte⁴⁷³

⁴⁵⁹ Dosl. nebude mít škodu. Paradoxní souvislost s maximou “pachatel trpí” by se možná v českém překladu mohla podtrhnout běžným “neutrpi škodu”. Poslední zmínka o Orestovi a jeho rodu.

⁴⁶⁰ Neudeřujte, nenechávejte dopadnout: typicky o blesku nebo jiné pohromě seslané bohy (srv. *Ag.* 365).

⁴⁶¹ Ozvuk 780–1.

⁴⁶² Srv. 733.

⁴⁶³ Podle rkp. by se četlo “kapek daimonů”, tj. snad “božských kapek” (Lloyd-Jones nepřilíš šťastně překládá “discharges supernatural”). Čtení je ale podivné a zřejmě jde o glosu zakrývající původní znění. Někteří opravují ve smyslu “kapek ze svých plíc”, s odkazem na 782. Pasáž rezonuje s 782–3.

⁴⁶⁴ Srv. 14. Kultivovaná země by postihem Erínyjí zdivočela.

⁴⁶⁵ Čtu podle úpravy; podle rkp. by se četlo “požíravým oštěpem”.

⁴⁶⁶ Řec. *pan-dikós* (jako v *Cho.* 241). Slibuji s oprávněním, jež je dáno tím, co vám po právu náleží.

⁴⁶⁷ Řec. *en-dikú*. Co se v této zemi slíbí, to se bude po právu plnit.

⁴⁶⁸ Tj. uměle vyhloubenou jeskyni, jaké byly zasvěcovány podsvětním božstvům. Athéna již předjímá transformaci Erínyjí ve “vznešené” bohyně (Semnai).

⁴⁶⁹ “Trůny” bohů budou natírány olejem.

⁴⁷⁰ Srv. 733; 801.

⁴⁷¹ I v řeč. jsou kontrastní členy postaveny vedle sebe. Dosl. bohyně lidí nezpůsobuje nesnáze zemi.

⁴⁷² Proto buďte poslušné i vy. “Poslušná” jako 794.

⁸³⁰ a nevyhazujte na zem slova pošetilého jazyka,⁴⁷⁴
podle nichž se nemá dařit ničemu, co nese plody.
Ukonejšete hořkou rozbouřenost černého vlnobití,⁴⁷⁵
neboť jste mé zbožně ctěné⁴⁷⁶ spolubydlící.
Provždy vám z celého tohoto rozlehlého kraje
⁸³⁵ budou náležet prvotiny, coby oběti před narozením dítěte
a uzavřením manželství,⁴⁷⁷ a mou řeč budete chválit.

SBOR⁴⁷⁸

Strofa 2

Tohle mám trpět!⁴⁷⁹

Pheu!⁴⁸⁰

Já, moudrá stařena, mám bydlet v této zemi!

Nedůstojné, odporné!

Pheu!

⁸⁴⁰ Vydechuji všechen hněv a zuřivost!⁴⁸¹

Oj-joj dá pheu!

Jaká to bolest proniká mé boky?

Aj-je matko Noci!

⁸⁴⁵ Nezdolný úskok⁴⁸² bohů mne zbavil
dávných poct a zbezděšnil!

ATHÉNA

Budu k vašemu hněvu shovívavá, neboť jste starší,⁴⁸³

a tím pádem jste sice nesporně moudřejší než já,

⁸⁵⁰ ani mně však Zeus nedal málo rozumnosti.

Poslyšte, jestliže odejdete do cizí země,
budete po tomto kraji toužit –⁴⁸⁴ to je mé prohlášení.

Neboť nadcházející čas přinese těmto občanům

větší ctihodnost,⁴⁸⁵ a vy budete mít ctěné

⁸⁵⁵ sídlo⁴⁸⁶ u domu Erechtheova⁴⁸⁷ a budete

⁴⁷³ Nechte se mnou přesvědčit.

⁴⁷⁴ Srv. *Ag.* 1663.

⁴⁷⁵ V řeč. se prolínají aliterace na k, m, n: *koj-má ke-laj-nú ký-ma-tos pík-ron me-nos*. “Konejšit”: jako v *Ag.* 596; “Hořký” (trpký): srv. obraz bouře v *Ag.* 200; “Rozbouřenost” (bujnost): jako *Ag.* 1067; “Černý”: barva Erínyjí (*Ag.* 464; 770) a rozbouřeného moře (Hom. *Il.* 7.64 aj.); “Vlnobití”: srv. *Ag.* 665; 1181. Možná je na pozadí i obraz černé žluči, která se vylučuje při hněvu (srv. *Cho.* 184 + pozn.).

⁴⁷⁶ Řec. *semno-timos*. Snad narážka na Semnai (= ctihodné, vznešené). Totéž slovo překládám v *Cho.* 356 (ne zcela přesně) “ctihodný”. Athéna opakovaně zdůrazňuje, že Erínyje nebyly nikterak znectěny.

⁴⁷⁷ Uzavření: řec. *telos*. Před uzavřením: řec. *pro telús*: srv. *Ag.* 67 (*pro-teleia*) + pozn. Poprvé se tento termín používá v náležitém kontextu (příznak normalizace poměrů). Pro zachování významové souvislosti s *Ag.* 67 (227; 720) doporučuji překládat ve stylu “přípravné oběti před uzavřením manželství”. Athéna nejspíše přislíbuj Erínyjím obřady, jež se v Athénách vztahovaly k Semnai.

⁴⁷⁸ Podle Sommersteinovy metrické analýzy sestává tato strofa výhradně z dochmiů, prokládaných výkřiky vybočujícími z metra. Srv. pozn. k *Cho.* 934.

⁴⁷⁹ Srv. 143–5.

⁴⁸⁰ Srv. 781 aj.

⁴⁸¹ Srv. 137; *Cho.* 33–4; 952; *Ag.* 1235.

⁴⁸² Srv. *Ag.* 155 aj.

⁴⁸³ Řec.: *or-gás ksyn-oj-só soj, ge-raj-te-ra gar ej*. Zvukomalebné hříčky se s, g, r podtrhují podmanivost Athéniny řeči, jejímž cílem je Erínyje okouzlit.

⁴⁸⁴ Jako touží milenci.

⁴⁸⁵ Než mají nyní. Bohyně již předjímá slávu, kterou si Athény dobudou po řecko-perských válkách.

od průvodů mužů a žen⁴⁸⁸ přijímat takové
 pocty, jaké byste od jiných lidí nikdy nedostaly.
 Říkám vám, abyste na mou oblast neuvrhovaly⁴⁸⁹
 krvavé⁴⁹⁰ brusy, které kazí city
⁸⁶⁰mladých⁴⁹¹ a pobláží je zuřivostí, která není z vína,⁴⁹²
 ani [abyste jejich srdce nedráždily] jako srdce kohoutů,⁴⁹³
 a nezaváděly tak mezi mé obyvatele domácí
 rozbroj,⁴⁹⁴ který povzbuzuje jednoho proti druhému.
 Ať je válka venku a ať jí není málo,
⁸⁶⁵pokud v někom bude strašlivá touha po slávě!⁴⁹⁵
 To ale neplatí pro boj ptáků na jednom smetišti.⁴⁹⁶
 Takovou možnost vám nabízím na výběr:
 konat dobro, přijímat dobro, nechat se dobře⁴⁹⁷ ctít,⁴⁹⁸
 s podílem na této zemi bohům nejmilejší.

SBOR

Antistrofa 2

⁸⁷⁰Tohle mám trpět!⁴⁹⁹

Pheu!

Já, moudrá stařena, mám bydlet v této zemi!

Nedůstojné, odporné!

Pheu!

Vydechuji všechen hněv a zuřivost!

Oj-joj dá pheu!

⁸⁷⁵Jaká to bolest proniká mé boky?

Aj-je matko Noci!

⁴⁸⁶ Athéna slibuje Erínyjím onu čest (*tímē*), po níž tolik žízni. Motiv *tímē* Erínyjí se celým dramatem vine jako červená nit: srv. 209; 227–8; 324; 369; 385; 394; 419; 712; 722; 747; 780; 792; 796; 807; 810; 822; 824; 833; 845.

⁴⁸⁷ Zřejmě u chrámu Athény Poliás na Akropoli (srv. 80), v němž byl rovněž uctíván mytický předek Athénanů Erechtheus.

⁴⁸⁸ Dosl. “od mužů a ženských průvodů”, patrně ale ve výše uvedeném smyslu.

⁴⁸⁹ Srv. 787

⁴⁹⁰ Tj. vražedné, krveprolití způsobující.

⁴⁹¹ Metafora brusů, na nichž se ostří meče nenávisť, tj. jimiž se v lidech vyostřuje zloba, která způsobuje krveprolití. Lze překládat volněji: roznětky apod. “City”: dosl vnitřnosti, tj. sídlo emocí (srv. *Ag.* 995; *Cho.* 413). K metafoře brusů srv. *Ag.* 1535.

⁴⁹² Víno člověka pobláží relativně neškodným způsobem; Erínyjím je tento božský nápoj cizí: srv. 107–8.

⁴⁹³ Ve verši je nejasné slovo, ale jistě jde o obraz kohoutích zápasů. Kohouti byli tradičně chápáni jako bojovná zvířata, která se bez váhání obrací i proti vlastním.

⁴⁹⁴ Dosl. Area vlastního kmene: srv. 355–6; *Ag.* 78. “Domáci” (*en-phylios*): opak “cizího” (*allo-phylos*) v 851.

⁴⁹⁵ Tj. aby se válečná ctižádost mohla vybíjet ve vnějších konfliktech. V této pasáži, kde se Athéna modlí za dostatek vnějších konfliktů, se pozoruhodně ukazuje militantní a sobecký charakter dobového řeckého patriotismu.

⁴⁹⁶ Dosl. pro boj ptáka stejného příbytku. Obrazem kohouta je pasáž o občanské válce zarámována. Vv. 858–866 působí v textu poněkud neorganicky a podle mnohých badatelů byly (zřejmě pod vlivem aktuální politické situace) zařazeny až dodatečně, podle Doddsova výkladu (*Morals and Politics*, s. 51–2) nejspíše samotným autorem.

⁴⁹⁷ Tj. náležitě, jak se patří.

⁴⁹⁸ Dosl. dobře činíce, dobře trpíce, dobře uctívány, řec. *eu drósan, eu paschúsan, eu tímómené*: 3 + 4 + 5 slabik. Výrazná narážka na princip “pachatel trpí” (*drásanti pathein*: *Ag.* 1564 aj.), tj. princip vzájemné odplaty, na který se Erínyje odvolávají. Nyní se tento princip poprvé výslovně (nepřímo již v 413; 435; 725–6) ukazuje ve svém pozitivním aspektu (v překladu nutno nějak zohlednit). Navíc třikrát za sebou zaznívá ono *eu* (dobro, dobře), za jehož vítězství se mnozí tolikrát modlili (srv. *Ag.* 121; 217; 349; 500).

⁴⁹⁹ Po předchozím příslibu Athény “dobře trpět” znějí tato slova paradoxně a odhalují neudržitelost pozice, kterou se Erínyje naposledy pokoušejí zastávat.

Nezdolný úskok bohů mne zbavil
⁸⁸⁰dávných poct⁵⁰⁰ a zbezvýznamnil!

ATHÉNA

Neúnavně vám budu opakovat, jaké dobro nabízím,
abyste nikdy nemohly říci, že jsem vás, staré bohyně,
já, mladší, s lidmi této země, nechala
potloukat se beze cti ve vyhnanství z této půdy.⁵⁰¹
⁸⁸⁵Ale jestli je vám svatý majestát Přesvědčivosti,⁵⁰²
útěšná a okouzlující [moc] mého jazyka,⁵⁰³
tak přece zůstaňte! Pokud ale nechcete zůstat,
nebylo by spravedlivé se tomuto městu odplácet⁵⁰⁴
hněvem, zuřivostí či pohromou způsobenou lidu.
⁸⁹⁰Máte totiž možnost získat v této zemi pozemek⁵⁰⁵
a těšit se provždy⁵⁰⁶ spravedlivé úctě.⁵⁰⁷

SBOR

Vládkyně Athéno. Jaké říkáš, že budu mít sídlo?

ATHÉNA

Nesužované žádnými strastmi.⁵⁰⁸ Říkám ti, přijmi je!

SBOR

Povězme, že bych přijala. Jaká čest mne čeká?⁵⁰⁹

ATHÉNA

⁸⁹⁵Že žádný dům bez tebe nebude vzkvétat.⁵¹⁰

SBOR

Ty to zařídiš, abych měla tak velikou moc?

ATHÉNA

Ano, každému, kdo tě bude ctít, zajistím dobré osudy.

⁵⁰⁰ Athéna naopak Erínyjím slíbila, že budou náležitě ctěny (868).

⁵⁰¹ Ozvuk výhrůžky Erínyjí v 300–1. Athéna věc staví tak, jako by Erínyje byly již v Athénách usídleny, a nyní jen zvažovaly dobrovolné vyhnanství. K “vyhnanství” srv. *Ag.* 1282; *Cho.* 1042.

⁵⁰² Bohyně Peithó. V každé části trilogie hraje tato bohyně roli podstatně odlišnou: srv. *Ag.* 385; *Cho.* 726. K motivu přesvědčivosti srv. 794 a odkazy u *Ag.* 87. Srv. též níže 970. “Majestát”: řec. *sebas*, ctihodnost, výsost apod., jako v *Cho.* 645 (o Diovi); 156 (o králi).

⁵⁰³ Srv. 107 (útěšnost); 81–2 (okouzlující).

⁵⁰⁴ Dosl. “tomuto městu přiklánět”, tj. vychylovat vahadlo tak, že na město dopadne. Narážka na vahadla Spravedlnosti: srv. *Ag.* 250; *Cho.* 60. Budete-li svou ukřivďenost vyrovnávat na náš úkor, nebude to v souladu s principem spravedlivé odplaty, na který se odvoláváte, neboť my se k vám chováme dobře (srv. 890–1). Tento argument bude zřejmě nakonec rozhodující.

⁵⁰⁵ Výsada občanů.

⁵⁰⁶ K této naději v definitivní řešení srv. 83; 291; 400; 484; 573; 670; 683; 763; 772; 834; 898.

⁵⁰⁷ Dosl. být *spravedlivě provždy* uctívána; jádro verše je ozvukem Orestova příslibu v 291, kde jsou tatáž slova, vyjadřující centrální naději trilogie, v těchto metrických pozicích. V posledním verši Athéniny přesvědčující řeči se setkávají její hlavní témata: *diké* (spravedlnost) a *tímé* (čest, pocta). K *tímé* srv. pozn. k 855.

⁵⁰⁸ Strast: jako v *Ag.* 756; 1461; *Cho.* 49.

⁵⁰⁹ Čest: *tímé*, ve smyslu čestná úloha, funkce, úřad (srv. 209 + pozn.).

⁵¹⁰ Srv. úlohu Erínyjí jako ničitelů rodu v 354–5.

SBOR

A dáš mi záruku pro veškerý čas?

ATHÉNA

Ano. Nemusím slibovat, co bych nechtěla splnit.⁵¹¹

SBOR

⁹⁰⁰Zdá se, žes mne usmířila⁵¹² a přestávám zuřit.

ATHÉNA

Pak tedy zůstaneš v zemi a získáš nové přátele.

SBOR

Vyzvi mě tedy, jaké mám dát této zemi požehnání.

ATHÉNA

Takové, které míří k vítězství beze zla,⁵¹³

a to od země, od mořské vody

⁹⁰⁵i z nebe,⁵¹⁴ a aby poryvy větru

přicházely k zemi s prosluněným dechem⁵¹⁵

a úroda země a záplavy stád

neúnavně po všechen čas⁵¹⁶ lidem v obci vzkvétaly,⁵¹⁷

a aby bylo sémě lidí uchováno.⁵¹⁸

⁹¹⁰Více jich však nechej vzcházet zbožných.⁵¹⁹

Jako pastýř květín⁵²⁰ totiž s láskou ochraňuji

pokolení těchto spravedlivých⁵²¹ před zármutkem.⁵²²

Takové věci jsou na tobě. Já se pak během význačných⁵²³

válečných zápasů nezdržím toho, abych toto město

⁹¹⁵mezi lidmi nepoctila jako město vítězné.

SBOR⁵²⁴

⁵¹¹ A tudíž si můžeš být jistá, že svůj slib splním. "Splnit": *telein*.

⁵¹² Okouzila, očarovala, přemluvila: jako v 886. Totéž sloveso v *Ag.* 71, kde se možnost usmířit hněv bohů popírá.

⁵¹³ Srv. pozn. k 795.

⁵¹⁴ Voda: *drosos*, též rosa, vlhkost. Zřetelná aluze na *Ag.* 560–1, kde se tato trojice živlů projevovala ve svém destruktivním aspektu. Srv. též *Cho.* 585–93.

⁵¹⁵ Nebo: vanutím. Prosluněný je proto, že je provázený svitem nebo ohřátý teplem slunečních paprsků. Srv. obraz horkého bezvětrí v *Ag.* 565–6.

⁵¹⁶ Dosl. neznaveny časem.

⁵¹⁷ K "únavě" srv. 881; "vzkvétání" srv. 895.

⁵¹⁸ Tj. buď aby lidské pokolení nevymřelo, nebo aby ženy nepotrácely (srv. 662). Srv. proti tomu výhrůžky Erínyjí v 780–7.

⁵¹⁹ Čtení je nejisté a opírá se o textovou úpravu. Ti, kdo zachovávají rkp., čtou ve smyslu: bezbožné však spíše vypleňuj.

⁵²⁰ *Hapax legomenon*: srv. špatného pastýře v *Ag.* 657.

⁵²¹ Tj. těchto vybraných soudců (srv. 487).

⁵²² Neboť bezbožnost plodí zármutek.

⁵²³ Dosl. vynikajících: srv. pozn. k 993.

⁵²⁴ Další epirrhematická kompozice, poněkud připomínající výměnu Klytaiméstry a Sboru od *Ag.* 1448. Střídají se lyrické rozměry Sboru a anapesty Athény; srv. též *Cho.* 315–404. V lyrických částech převažují trochejské rozměry (lékythion) v kombinaci s jamby (tedy podobná struktura jako v 490–565). Všechny strofy jsou zakončeny lékythiem. Ve druhé strofě se ve vv. 959–65 (= 980–85) objevují daktyly. Třetí strofa sestává pouze

Strofa 1

Přijmu [nabídku] bydlet s Palladou⁵²⁵
a neznectím město,⁵²⁶
které též⁵²⁷ Zeus a vševládny Arés
obývá coby pevnost bohů,
⁹²⁰potěchu⁵²⁸ řeckých božstev chránící jejich oltáře.⁵²⁹
Za toto město se modlím
a s vlídností mu věštím
prýštící⁵³⁰ požehnání prospěšná životu,
⁹²⁵jimž dá ze země vytrysknout
jasná sluneční záře.⁵³¹

ATHÉNA [anapest]

Takové věci ochotně těmto občanům
zařizuji tím, že zde nechávám ubytovat
mocné⁵³² bohyně, jež není snadné smířit.
⁹³⁰Neboť ony mají za úlohu⁵³³ spravovat
všechno lidské.⁵³⁴
Ovšem ten, kdo se setkává s jejich zlobou,⁵³⁵
neví,⁵³⁶ odkud přicházejí životní rány.
Neboť viny pocházející od předků⁵³⁷ jej
⁹³⁵k nim předvádějí,⁵³⁸ a jakkoli chvástavě
by mluvil, mlčenlivá záhuba
ho s nenávisným hněvem drtí v prach.⁵³⁹

SBOR

Antistrofa 1

A necht' pohroma ničící stromy neduje
– taková je má laskavost –,⁵⁴⁰

z lékythií, s výjimkou prvního verše (praxillean: tři daktyly a dva trocheje). Srv. zejm. 508–25, kde s výjimkou neúplné jambické stopy v 511 (= 520) rovněž dominují lékythie.

⁵²⁵ Tj. u Athény = v Athénách. Srv. 833.

⁵²⁶ Tj. tím, že bych jeho pozvání odmítla. Erínye přistoupily na pozitivní výklad principu “pachatel trpí”: srv. 868 a pozn. k 888. Město je rovněž neznectilo: srv. 796; 807; 833; 854; 868; 891.

⁵²⁷ Tj. spolu s Athénou.

⁵²⁸ Jako o Ifigenii v Ag. 208.

⁵²⁹ Srv. Ag. 338–42. Peršané při své invazi do Řecka ničili oltáře. Athény jako nejsilnější protivník Peršanů jsou “pevností bohů” a ochráncem jejich oltářů.

⁵³⁰ Evokuje hojnost: mocná, hojná apod. Srv. též “záplavy” v 907. “Prýštění” mělo dosud jen negativní kontext: srv. Ag. 887; 1150.

⁵³¹ Řec. *phai-dron hé-li-jú se-las*. Verš metricky i foneticky rezonuje s 396, ale poslední slova mají právě opačný význam: 396: “temnota” (*knephas*), 926: “záře” (*selas*).

⁵³² Dosl. velké (srv. 950).

⁵³³ Srv. 310; 334; 349; 385.

⁵³⁴ Dosl. vše u lidí, tj. všechny lidské záležitosti (jako v 311). Úloha Erínyjí je zde vymezena nebývale široce (srv. 210; 334–9). Formulace bude ještě vystupňována v 950–1.

⁵³⁵ Dosl. s tím, jak jsou těžké, a tak obtížné, strašlivé, škodné, přísné apod. (srv. 712 a 780 + pozn.).

⁵³⁶ Srv. 377.

⁵³⁷ Zřejmě je řeč o dědičných dispozicích ke zločinu, které člověka “předvádějí” k Erínyjím tím, že je uskutečňuje. Nejde tedy o dědičnou vinu. Podle méně přesvědčivého výkladu (Thomson) jde o narážku na kletbu proti krivopřísežníkům, která byla pronášena před soudem na Areopagu a vztahovala se i na jejich potomky.

⁵³⁸ Srv. 267–8.

⁵³⁹ Srv. Ag. 824.

žárem, jenž spaluje očka květin,⁵⁴¹
⁹⁴⁰ který by překročil hranici oblasti,
ani ať [zemi] nepostihne
žalostná nemoc ničící úrodu⁵⁴²
a nechť [bůh] Pán⁵⁴³ dá rozkvět⁵⁴⁴ stádům
a jejich zárodky živí po dvou
⁹⁴⁵ po určený čas,⁵⁴⁵ a plod
zemského bohatství nechť splácí
šťastný nález darovaný bohy.⁵⁴⁶

ATHÉNA [anapest]
Slyšíte, strážcové obce,⁵⁴⁷ jaké věci
zajišťuje?⁵⁴⁸
⁹⁵⁰ Neboť velká⁵⁴⁹ je moc paní Erínyje,⁵⁵⁰
jak mezi nesmrtelnými, tak mezi těmi pod zemí.⁵⁵¹
A je zřejmé, že o lidech plnomocně⁵⁵²
rozhodují⁵⁵³ a jedněm dávají písně,⁵⁵⁴
zatímco druhým život
⁹⁵⁵ s pohledem zastřeným slzami.⁵⁵⁵

SBOR

Strofa 2

Zapovídám ale události,⁵⁵⁶

⁵⁴⁰ Řec. *charis*: přízeň, milost apod. Dosud se slovo (v různých významech) objevovalo převážně v negativním kontextu: srv. zejm. *Ag.* 182 a dále např. tamt. 371 (milostivost); 416 (půvab); 422 (útěcha); 550 (radost); 1206 (přízeň); 1546; *Cho.* 42 (pocita); 517 aj. Pozitivně zejm. *Ag.* 581, v souvislosti s Diem Zachráncem.

⁵⁴¹ Tj. pupeny (běžná metafora).

⁵⁴² Srv. 785.

⁵⁴³ Podle Pausania (1.28.5) byl bůh Pán uctíván v blízkosti Areopagu.

⁵⁴⁴ Srv. 895; 908.

⁵⁴⁵ Tj. ať se stádům rodí donošená dvojčata.

⁵⁴⁶ Čtení posledních tří versů je značně nejisté, část textu vypadla. Podle rkp. by se asi četlo “nechť vzdává čest šťastnému nálezu”. Řeč je nejspíše o stříbrných dolech v Lauriu, hlavním zdroji athénské bohatství, který mj. umožnil fenomenální úspěch řeckého loďstva v bitvě u Salamíny. “Splácením” je snad míněno vzdávání bohatých obětí. “Šťastný nález darovaný bohy”: dosl. “hermovský dar bohů” (Hermés coby posel bohů je patronem nenadálých objevů). “Bohatství” je snad narážka na Hádovo přízvisko Plútón (boháč). Jak upozorňuje Thomson, Plútón byl právě spolu s Hermem a bohyní Země (Gé) uctíván před svatyní Vznešených bohů (Semnai) u Areopagu (srv. Paus. 1.28.6).

⁵⁴⁷ Srv. 706.

⁵⁴⁸ Stejně sloveso jako 361.

⁵⁴⁹ Ozvuk 928.

⁵⁵⁰ “Paní”: řec. *potnia*, titul bohyní a královen. O “Erínyji” v singuláru je řeč na těchto místech: *Ag.* 59; 749; 992; 1119; 1433; *Cho.* 402; 577; 651. V plurálu: *Ag.* 463; 645; 1190; 1580; *Cho.* 283; *Eum.* 331; 344; 512. Athéna je oslovuje střídavě v sg. a v pl., a to i v rámci téže promluvy (např. 824–5 v pl., 829–36 v sg.; 847–50 v sg., 851–2 v pl., 854–69 v sg.); toto střídání není v češtině přirozené, a proto je v překladu zastírám, sg. zachovávám pouze v jambech, kde Athéna rozmlouvá s vůdcem sboru. Samy Erínyje o sobě většinou hovoří v sg., což v překladu respektuji.

⁵⁵¹ Tj. mezi bohy i dušemi zemřelých.

⁵⁵² Řec. *teleós* (jako v 319). Odvozenina od základu **tel-* se v trilogii objevuje naposledy. K *telos* srv. 28; 214; 243; 382; 392–3; 434; 543; 730; 743; 835–6; 899.

⁵⁵³ “Rozhodují”: dosl. provádějí, uskutečňují, tj. svá rozhodnutí či svou pravomoc (totéž sloveso v *Cho.* 739).

⁵⁵⁴ Tj. radost.

⁵⁵⁵ Dosl. slzavý život s tupým pohledem. K “tuposti” srv. 238 (vybledlý).

⁵⁵⁶ Řec. *tychai*.

jež přinášejí předčasnou smrt mužům!

A líbezným děvčatům

⁹⁶⁰dejte dosáhnout manželského života, vy, kteří [k tomu] máte zmocnění,⁵⁵⁷

i vy, ach božské Sudby,⁵⁵⁸

sestry z téže matky,⁵⁵⁹

božstva spravedlivého přídělu,

v každém domě účastná,

⁹⁶⁵v každém čase obtěžkávající⁵⁶⁰

spravedlivé svazky,⁵⁶¹

v každém ohledu nejctěnější z bohů.⁵⁶²

ATHÉNA [anapest]

Pohleďte, takové věci mé zemi ochotně

zajišťují,⁵⁶³

⁹⁷⁰a já se raduji. Jsem šťastná, že oči Přesvědčivosti⁵⁶⁴

hleděly⁵⁶⁵ na můj jazyk a má ústa,

když jsem čelila jejich divokému⁵⁶⁶ vzdoru.

To převládí⁵⁶⁷ Zeus veřejné rozpravy,⁵⁶⁸

a náš zápas⁵⁶⁹ o dobré věci

⁹⁷⁵je navždy⁵⁷⁰ vítězný.⁵⁷¹

SBOR

Antistrofa 2

A modlím se, aby v této obci

nikdy nehlomozil⁵⁷²

rozbroj⁵⁷³ nenasytný⁵⁷⁴ zla,⁵⁷⁵

⁵⁵⁷ Pasáž je textově nejistá. Je-li čtení správné, jde zřejmě o olympské patrony manželství, zejm. Dia a Hérú (srv. 213–16).

⁵⁵⁸ Čtení v detailech nejisté. Sudby = Moiry, dosl. úděly, příděly, podíly: srv. *Ag.* 1451; 1536; *Cho.* 306; 910–11; *Eum.* 172; 334; 392; 724; 1046.

⁵⁵⁹ Tj. z Noci: srv. 321–2; Hésiodos, *Theogonie* 217.

⁵⁶⁰ Tíživost božstev osudu zde nabývá pozitivních konotací. Srv. pozn. k 780.

⁵⁶¹ K legitimitě manželských svazků srv. 217–18. “Svazek”: řec. *homília*, obecně styk, a tak např. společnost či návštěva; slovo mělo dosud výhradně negativní konotace: srv. 57, 406 a zejm. 712, 720! Srv. též 1030. Dvojverší 965–6 někteří vykládají ve smyslu: v každém čase tíživé // ve svých spravedlivých zásadách. Čtu podle Rose aj.

⁵⁶² Srv. proti tomu 727–8.

⁵⁶³ Tj. Erínyje. Ozvuk 927 (ochotně); 949 (zajišťovat): vůle Athény a Erínyjí se spojuje v nerozlišné jednotě.

⁵⁶⁴ K “očí” srv. *Ag.* 777. “Přesvědčivost” = Peithó: srv. 885 + pozn. Snad by všem dosavadním kontextům nejlépe odpovídal překlad “podmanivost”? Jméno bohyně je v paralelní metrické pozici jako jméno Erínyje v 950.

⁵⁶⁵ Jako 224 aj.

⁵⁶⁶ Podobně o Erínyjích v *Cho.* 281 (krutý). Ve 14 a 803 je jiné slovo (dosl. nezkrocený, nedomestikovaný apod.) s podobným významem. Srv. též pozn. k 988.

⁵⁶⁷ K “převládnutí” srv. *Ag.* 349.

⁵⁶⁸ Dosl. Zeus Tržištní, řec. Agoraios. Agora je dosl. shromaždiště, a tak tržiště či náměstí, a obecně vzato prostor veřejného života, v němž se mj. odehrávají politické diskuse, “sněmovna” (dnešní paralelou by však spíše než parlament byl virtuální prostor médií). Proto byl Zeus Agoraios považován za patrona politické diskuse a politiků (odkazy uvádí Sommerstein, ad loc.).

⁵⁶⁹ Řec. Eris. Totéž slovo jako v *Ag.* 697; 1460; *Cho.* 474. Poprvé se objevuje v pozitivním kontextu.

⁵⁷⁰ Srv. pozn. k 891.

⁵⁷¹ K “vítězství” srv. 903 a pozn. k 795.

⁵⁷² Hluk, jaký dělá vojsko ve válce nebo rozvášněný dav. Též kvílení, naříkání (*Ag.* 1030).

⁵⁷³ Řec. *stasis*. Srv. výše 311. Toto slovo se dosud vztahovalo k Erínyjím (*Ag.* 1117; *Eum.* 311) nebo ke mstitelům (*Cho.* 114; 458). Aischylos jistě pracuje s oběma významy slova naráz. Kromě “rozbroje” či “sváru” označuje

⁹⁸⁰ ani aby prach nepil⁵⁷⁶ černou krev⁵⁷⁷ občanů,
a z náruživé touhy po odplatě⁵⁷⁸
nevítal dychtivě v obci
zkázu⁵⁷⁹ odvetného vraždění,⁵⁸⁰
nýbrž ať si dávají radost za radost
⁹⁸⁵ se sdílenou náklonností⁵⁸¹
a jednomyslnou nenávistí.⁵⁸²
Neboť v tom je lék⁵⁸³ mnohých [neduhů] mezi lidmi.

ATHÉNA [anapest]

Což,⁵⁸⁴ vědí, jak s rozumem⁵⁸⁵ najít
cestu⁵⁸⁶ příznivé řeči?
⁹⁹⁰ Vidím, že z jejich strašlivých tváří⁵⁸⁷
budou mít tito občané veliký zisk.⁵⁸⁸
Oddaně těmto laskavým bohyním⁵⁸⁹ povždy
prokazujte velikou úctu⁵⁹⁰ a vynikejte⁵⁹¹ tím,
že za všech okolností
⁹⁹⁵ povedete zemi i město přímou cestou spravedlnosti.⁵⁹²

SBOR

Strofa 3

Buďte zdraví a radujte se⁵⁹³ v bohatství,⁵⁹⁴ jež vám osud přidělil,

slovo též skupinu či frakci, a je vysoce pravděpodobné, že v podtextu všech dosavadních užití zaznívá (dobově vysoce aktuální) varování proti partajničení, které rozděluje společnost.

⁵⁷⁴ Narážka na Ag. 1117.

⁵⁷⁵ “Rozbroj nenasytný zla” je pravým opakem “zápasu o dobré věci” (974).

⁵⁷⁶ Srv. výše 647; Ag. 495 (žíznivý prach).

⁵⁷⁷ Srv. výše 183–4; Ag. 1020; 1390.

⁵⁷⁸ Totéž slovo v Ag. 1223; 1281; 1340; Cho. 793; 936; 947; Eum. 203; 323; 464; 542.

⁵⁷⁹ Zkáza: até. Srv. Ag. 361; 386; 643; 736; 770; 819; 1124; 1192; 1230; 1268; 1283; 1433; 1523; 1566; Cho. 68; 272; 339; 383; 403; 467; 598; 826; 830; 836; 968; 1076; Eum. 376 (382).

⁵⁸⁰ Prach nasáklý krví touží po odvetě, čímž způsobuje zkázu: srv. Cho. 400–4.

⁵⁸¹ Dosl. se společně milujícím smýšlením, tj. všichni ať mají stejné přátele.

⁵⁸² Tj. se společnými nepřáteli.

⁵⁸³ Žádný lék dosud nebyl účinný: srv. Ag. 17; 387; 1169; Cho. 72; 472; 539; Eum. 645.

⁵⁸⁴ Povězte, uznejte, posuďte sami.

⁵⁸⁵ Vědět, jak s rozumem: řec. *phroneó* znamená “uvažovat”, a tak “být rozumný” (střízlivý, bdělý apod.) i “vědět”; v překladu se snažím zachytit oba významy: srv. Ag. 177; 928; Eum. 115 (proberte se, podsvětní bohyně!). Také by se dalo říci: mají dost rozumu na to, aby našly... Samotné Erínyje tak svým utrpením (srv. 143–5; 790; 837) dospěly k rozumnosti: srv. Ag. 176–8. Tak se zbavily své “divokosti”: srv. 972. Srv. k tomu 14; 803.

⁵⁸⁶ Opět narážka na Ag. 176. K cestě řeči srv. též Ag. 1154–5.

⁵⁸⁷ Jasný doklad toho, že si Erínyje po svém “obrácení” zachovávají stejný vzhled jako před ním.

⁵⁸⁸ K naději v konečný zisk srv. Cho. 825. Většinou byla dosud o zisku řeč v negativním kontextu (srv. Ag. 342; Eum. 540; 705).

⁵⁸⁹ Slovo *eu-phrón*, dosl. dobře, příznivě smýšlející, může znamenat “oddaný” (Ag. 261; 271; 796; 805; 1436; Cho. 909), ale i “laskavý” (Eum. 632). Oba významy se zde setkávají, když Athéna vyzývá občany, aby ctili *euphronas euphrones*, tj. oddaní laskavé. Tak je vyjádřena nově nalezená vzájemnost (srv. 999; 1012–13).

⁵⁹⁰ Srv. pozn. k 855.

⁵⁹¹ Další motiv, který je předznamenáván již od začátku trilogie: srv. Ag. 6; 242; Cho. 11; 17; 24; 355; Eum. 913.

⁵⁹² Srv. 312; Ag. 761–2.

⁵⁹³ Dosl. radujte se, radujte se: běžný pozdrav (srv. Ag. 22; 508; 538); na tomto místě míněn v doslovném významu.

⁵⁹⁴ O bohatství byla dosud většinou řeč v negativním kontextu: srv. Ag. 382; 741; 779; 820; 949; 1268; 1383.

Buďte zdraví, lidé⁵⁹⁵ města,
milí milé panny⁵⁹⁶
sedící blízko Dia,⁵⁹⁷
¹⁰⁰⁰po čase zmoudřelí!⁵⁹⁸
Nad vámi pod křídly Pallady
dlíčími žasne její otec!⁵⁹⁹

ATHÉNA [anapest]

Buďte zdraví i vy! Nyní však musím kráčet
v čele tohoto průvodu
¹⁰⁰⁵a ukázat v jeho svatém světle⁶⁰⁰
vaše komnaty.
Jděte a spěchejte pod zem během

této zbožné oběti,⁶⁰¹ a držte od země
vše zkázonosné,⁶⁰² zatímco vše ziskunosné
obci posílejte,⁶⁰³ aby vítězila!⁶⁰⁴
¹⁰¹⁰A vy, potomci Kranaovi,⁶⁰⁵ kteří spravujete město,⁶⁰⁶
veďte tyto návštěvníky.⁶⁰⁷
A nechť občané
o těchto dobrech dobře smýšlejí.⁶⁰⁸

SBOR

Antistrofa 3

Buďte zdraví a radujte se, říkám znovu, podruhé,
¹⁰¹⁵všichni v této obci,
bohové i lidé,

⁵⁹⁵ Přesněji: lide.

⁵⁹⁶ Tj. Athény. Milý: řec. *philos*, přítel, blízký.

⁵⁹⁷ Podle rkp. se participium vztahuje k Athénanům, podle pravděpodobné úpravy k Athéně.

⁵⁹⁸ Srv. 520–1. Moudrost: řec. *sóphrosyné*. Srv. *Ag.* 181 + pozn. ad loc. K výrazu “po čase” srv. *Ag.* 858; *Cho.* 1040. Jelikož dosud nebyla řeč o nerozumnosti Athénanů, chtějí někteří vykládat ve smyslu “včas zmoudřelí” (srv. Král a spol. po vzoru Weckleinově: rozvážliví v pravý čas), tj. dříve než vás postihnou podobné pohromy jako Átreův rod. Tento výklad však není pravděpodobný jazykově ani obsahově. Je zřejmé, že Athénané ke své “moudrosti” rovněž museli dospět, a to právě prostřednictvím takového utrpení, jaké podstoupil Átreův rod. Pokud bychom chtěli držet přísnou koherenci příběhu, řekli bychom, že utrpení Átreova rodu bylo nyní zúročeno vytvořením nového právního řádu athénské obce. Zpětně se však ukazuje, že příběh Átreova rodu byl také podobenstvím o minulosti samotných Athénanů. K nim (jakož i k části božského světa: srv. pozn. k 988) se teprve v plném smyslu vztahuje Diova maxima “z utrpení poučení”.

⁵⁹⁹ Je příznačné, že zpěv Erínyjí končí slovem “otec”. Výraz “žasne” je v tomto kontextu vysoce nezvyklý. Běžně označuje bázlivou úctu, kterou mají děti vůči rodičům nebo lidé vůči bohům (srv. výše 389); pro takto výrazně obrácený vztah lidí a bohů zřejmě není v řecké literatuře paralela. Srv. 92; 234. Po těchto slovech vchází do orchestry průvod sestávající z Athéniných služebnic, jak jsou popisovány ve vv. 1026–7, tj. děti, ženy a stařeny.

⁶⁰⁰ “Ukázat ve svatém světle” je možná mysterijní narážka.

⁶⁰¹ Poprvé během trilogie bude provedena zcela náležitá oběť. Obětována je snad černá kráva nebo ovce (viz odkazy u Sommersteina).

⁶⁰² Řec. *atéron*, od *até*, zkáza (srv. 376). K “držení od” srv. *Ag.* 1125; *Eum.* 350.

⁶⁰³ Srv. 598.

⁶⁰⁴ Nárazka na *Cho.* 478–8.

⁶⁰⁵ Mytický předek Athénanů, o němž nemáme mnoho zpráv. Athéna se patrně obrací na soudce Areopagu.

⁶⁰⁶ Srv. 775.

⁶⁰⁷ Řec. *metoikoi*, tj. cizinci s trvalým pobytem: srv. *Ag.* 56.

⁶⁰⁸ Podobná vzájemnost jako 992; 999.

kteří řídíte Palladinu obec,
a ctíte mne, jež
u vás bydlím,⁶⁰⁹ a nebudete si stěžovat,
¹⁰²⁰na své životní osudy.⁶¹⁰

ATHÉNA

Děkuji za slova⁶¹¹ tohoto požehnání
a doprovodím vás za svitu zářivých loučí⁶¹²
do spodních, podzemních oblastí
se služebnicemi, které střeží mou sochu.⁶¹³
¹⁰²⁵Tak je to správné. Ano, žádám, abyste přistoupily
k oku celé Théseovy země,⁶¹⁴ slavná trupo⁶¹⁵
děti a žen a armádo⁶¹⁶ stařen
[...]⁶¹⁷
pocťte je oblečením rudě zbarvených⁶¹⁸
šatů,⁶¹⁹ a necht' se rozzáří světlo ohně,
¹⁰³⁰aby se svazek země s touto laskavou⁶²⁰ společností⁶²¹
v budoucnu vyznačoval⁶²² osudy hodnými skvělých mužů.⁶²³

SLUŽEBNICE⁶²⁴

Strofa 1

Dejte se na cestu s oddaným⁶²⁵ průvodem,
mocné, ctižádostné,⁶²⁶ bezdětné⁶²⁷ děti Noci.

⁶⁰⁹ Mne, jež jsem *met-oikos*, spolu-bydlící (srv. 1011).

⁶¹⁰ Srv. 897. Následuje poslední pasáž v jambickém trimetru.

⁶¹¹ Srv. 836.

⁶¹² Řec. *lam-pa-dón se-las-pho-rón*. Zářivých: dosl. "záře-nosných". Ozvuk *Ag.* 498: "světlonosných loučí" (*lam-pa-dón pha-es-pho-rón*) ve stejné metrické pozici. K "vysílání" záře či jasu (*selas*) srv. též *Ag.* 281.

⁶¹³ Snad jde o rituální stráž před "komnatou" bohyně.

⁶¹⁴ Tj. k Akropoli. K "oku" srv. *Cho.* 934. Čtení Krále a spol. ("neb váš slavný sbor je celé země Théseovy ozdobou", dosl. okem) je jazykově nepravděpodobný.

⁶¹⁵ Srv. 46.

⁶¹⁶ Stejně slovo jako v *Ag.* 45; 577. Podle některých vykladačů je mezi verši 1026–7 v textu lakuna, a zatímco slovo "trupa" se vztahuje ještě k Erínyjím, v. 1027 už popisuje členy průvodu. Pokud lakunu nepředpokládáme, vztahují se oba verše k Athéniným služebnicím (1024).

⁶¹⁷ V textu zřejmě část vypadla. Podle mnoha vykladačů právě v této části Athéna mění jméno Erínyjí (zuřivé, Lítice) na Eumenidy (Laskavé bohyně), případně Semnai (Vznešené). Stiebitz chybějící verše doplňuje.

⁶¹⁸ Dosl. v rudě nořených: srv. *Ag.* 612; 946.

⁶¹⁹ Pravděpodobně aluze na průvod o Panathénajích (celo-athénských slavností, viz Slovník antické kultury, s. v.), při němž byli *metoikové* (srv. 1011) oblečeni v červených pláštích. Detailní komentář k této pasáži podává Thomson, ad loc. K pocťování rudou srv. *Ag.* 922.

⁶²⁰ Řec. *eu-phrón*. Srv. 992.

⁶²¹ "Svazek se společností": řec. *homília*. Srv. pozn. k 966.

⁶²² Vynikal. Srv. 993 + pozn.

⁶²³ Přesněji zřejmě: událostmi, v nichž se projevuje skvělá mužnost, tj. abychom měli mnoho skvělých mužů a osudy obce tomu odpovídaly. O výklad verše se ale vedou spory. Jde zřejmě o narážku na zápas zvaný *eu-andria* (skvělá mužnost), který byl součástí Panathénají. "Osudy": srv. 1020.

⁶²⁴ Rozměr poslední lyrické části trilogie je totožný s rozměrem části první: daktyl. Pouze v závěru každé strofy je paroimiakos (viz Slovník antické kultury, s. v.).

⁶²⁵ Srv. 992.

⁶²⁶ Zde v doslovném smyslu: žádající pocty.

⁶²⁷ Nebo: nedětské (Král: staříčké); srv. 69. Erínyje jsou však také bezdětné, a to v doslovném smyslu (panny: srv. 68), ale nyní možná i ve smyslu přeneseném: nezpůsobují už plody bezbožných činů (srv. *Ag.* 758–71; *Cho.* 806). Uvedené významy slova se ovšem vzájemně nevylučují (Sommerstein).

¹⁰³⁵Jazyk na uzdě, vy místní!⁶²⁸

Antistrofa 1

Nechť se v pravěkých hlubinách země
těšíte veliké úctě skrze pocty a oběti.
Jazyk na uzdě ve všem lidu!⁶²⁹

Strofa 2

¹⁰⁴⁰Pojďte tudy, vznešené [bohyně],⁶³⁰ milostivé
a spravedlivé⁶³¹ vůči této zemi, a radujte se
cestou z loučí pohlcovaných ohněm.
Nyní se výskotem připojte k písni!⁶³²

Antistrofa 2

Příměří provždy [...] ⁶³³
¹⁰⁴⁵Palladiným občanům. Vševidoucí Zeus
a Sudba [jim?] takto stanuli po boku.⁶³⁴
Nyní se výskotem připojte k písni!

⁶²⁸ Sbor (nebo jeden jeho člen) se snad obrací k publiku (v řecké tragédii věc výjimečná) nebo k soudcům Areopagu. “Jazyk na uzdě”: dosl. “mluvte [jen] příznivě”, tj. pouze tak, jak dovoluje obřad; rituální formule: srv. pozn. k *Cho.* 581.

⁶²⁹ Zde už se sbor téměř jistě obrací k publiku.

⁶³⁰ V textu vypadlo slovo: překládám podle pravděpodobného doplnění. “Vznešené”: *Semnai*, přízvisko bohů uctívaných poblíž Areopagu, s nimiž Aischylos ztotožnil “obrácené” Erínyje.

⁶³¹ Dosl. přímě, tj. čteně či spravedlivě, smýšlející.

⁶³² Výzva je opět nejspíše obrácená k publiku. K “výskotu” srv. *Ag.* 28; 587; 596; 1118; 1236; *Cho.* 387; 942.

⁶³³ Verš je porušený a nemá přesvědčivou rekonstrukci. Podle Younga (1964) by se četlo

⁶³⁴ Výklad veršů 1045–6 je nejistý. Vzhledem k porušenosti v. 1044 není ani jisté, je-li ve v. 1045 větný předěl, nebo vztahují-li se slova “Palladiným občanům” k následujícímu (tak vykládá West). Především však není jednoznačný výklad slovesa *syn-kata-bénai* (dosl. spolu-sestoupit), které může znamenat “přijít na pomoc” (dosl. o zápasnících, kteří sestupují do arény: srv. *Cho.* 727), ale také “sejít se na něčem”, tj. dospět k dohodě (šlo by tedy o smíření v rámci božského světa, které je možná předznamenáno již v 960–1). Mírně se kloním k prvnímu výkladu, tj. čtu ve smyslu: vševidoucí Zeus a Sudba (řec. Moira) jim takto (tj. s tímto výsledkem) přišli na pomoc; toto čtení je podle mne podpořeno tím, že v řečtině je sloveso v singuláru, ačkoli se gramaticky vztahuje k oběma podmětům (srv. vzdálenou analogii v *Ag.* 41–2). Není však vyloučeno, že je dvojznačnost záměrná, ba přivítal bych překlad, který by ji nenásilně zachoval. K přízvisku “vševidoucí” srv. *Cho.* 1; 489; 583; 985; 1063; *Eum.* 220; 224.